

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 3, June 2021

www.historystudies.net

PARGALI İBRAHİM PAŞA'NIN MÜSADERE OLUNAN MUHALLEFATI VE MAL VARLIĞINA AİT KAYITLAR

Records of Pargali Ibrahim Pasha's Confiscated Estate and Assets

Dr. Öğr. Üyesi Osman Taşkın – Dr. Öğr. Üyesi Ersin Kırca

Kilis 7 Aralık Üniversitesi – Kocaeli Üniversitesi

osmtsk@gmail.com – ersnrca@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6193-7169 & 0000-0003-1594-535X

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 11.02.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 12.05.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1023

Atıf – Citation:

Osman Taşkın – Ersin Kırca, "Pargalı İbrahim Paşa'nın
Müsadere Olunan Muhallefatı ve Mal Varlığına Ait Kayıtlar",
History Studies, 13/3, June 2021, s. 1009– 1036.

PARGALI İBRAHİM PAŞA'NIN MÜSADERE OLUNAN MUHALLEFATI VE MAL VARLIĞINA AİT KAYITLAR

Records of Pargali Ibrahim Pasha's Confiscated Estate and Assets

Dr. Öğr. Üyesi Osman Taşkın – Dr. Öğr. Üyesi Ersin Kırca

Öz

Küçük yaşta esir alındıktan sonra Bosna Valisi İskender Paşa'nın kızı Mihrişah Hatun'a köle olarak verilen İbrahim Paşa Mihrişah Hatun tarafından I. Selim'e hediye edildi. İbrahim Paşa Şehzade Süleymanla birlikte büyüdü ve onun sevgisini kazandı. Şehzadenin I. Süleyman olarak tahta geçişi ve yükselişiyle İbrahim Paşa'nın da ikbal güneşi parladı ve 28 yaşında en yüksek mevkiye kimsenin alışık olmadığı bir şekilde geldi. İktidarının zirvesindeyken artan gururu ve muhaliflerinin suçlamaları 15 Mart 1536 gecesi idam edilmesine neden oldu. 1495'te Parga'da başlayan hayatı bir ramazan gecesi Topkapı Saray'ında 41 yaşındayken son buldu. İdamının ardından malları hazine için müsadere edildi. Kronikler ve elçi raporları İbrahim Paşa'nın kudretli bir sadrazam olmasından başka göz alıcı zenginliğine de vurgu yapmışlardır. Birçok köleye, değerli taşlara ve sayısız mala sahip olduğu ifade edilen İbrahim Paşa'nın mal varlığının boyutlarının ne olduğu bu makalenin esas sorusunu oluşturmuştur. Bu bağlamda, Pargalı İbrahim'e ait muhallefât defteri kronikler ve elçi raporlarıyla karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde 12349-L numaralı muhallefât defteri ile birlikte altı adet defterin analizi sonrasında elde edilen sonuçlar göstermiştir ki bazı eksiklere rağmen İbrahim Paşa'nın zenginliği söylenenleri haklı çıkaracak boyutlara erişmiştir. Çalışmada önce İbrahim Paşa'nın hayatı, ardından mal varlığıyla ilgili elde edilen veriler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pargalı İbrahim Paşa, Kanuni Sultan Süleyman, mülk, tereke, müsadere.

Abstract

İbrahim Pasha, who was given as a slave to Mihrişah Hatun, daughter of Bosnian Governor İskender Pasha, after being taken captive at a young age, was gifted to Selim I by Mihrişah Hatun. He grew up with İbrahim Şehzade Süleyman and gained his love. With the accession and ascension of the prince to the throne as Suleyman I, the prosperous sun of İbrahim Pasha shined. At the age of 28, he came to the highest administrative position in a way that no one is used to. His rising pride at the height of his power and the accusations of his opponents led to his execution on the night of March 15, 1536. His life, which started in Parga in 1495, ended at the age of 41 in Topkapı Palace on a Ramadan night. After his execution, his estate were confiscated for the public purse. Chronicles and ambassador reports emphasized the striking wealth of İbrahim Pasha as well as being a mighty grand vizier. The main question of this article is the extent of the assets of İbrahim Pasha, who is said to have many slaves, precious stones and countless properties. In this context, the estate book belonging to Pargali İbrahim was examined in a comparative way with the chronicles and ambassador reports. The results obtained after the examination of the book numbered 12349-L in the Presidential Ottoman Archive and other six books showed that, despite some deficiencies, the wealth of İbrahim Pasha reached the extent to justify what was said. In the study, firstly, the life of İbrahim Pasha and then the data obtained about his assets were discussed.

Keywords: Pargalı İbrahim Pasha, Suleiman the magnificent, estate, residue, confiscation.

Giriş: İbrahim Paşa'nın Kökeni ve Evliliği

İbrahim Paşa Pietro Zen'in raporuna göre 1524'te yirmi dokuz yaşında olduğuna göre 1495 yılında doğmuş olmalıdır.¹ Ayamavra'nın (Lefkada) fethi sırasında esir alınmıştır.² 1533 tarihli vakfiyede babasının ismi Yunus olarak geçer (İbrahim Paşa bin Yunus Bey).³ İbrahim Paşa sadarete geldikten sonra ailesini unutmamış babasını Epir sancakbeyliğine atamış, annesi ile iki kardeşini ise İstanbul'a getirmiştir.⁴ 1526 tarihinde Venedik Elçisi Peitro Bragadino İbrahim Paşa'nın evli olup, çocuğu olmadığını, annesi ve iki kardeşinin Türklüğü⁵ kabul ettiği ve saryda yaşadığını, ve babasının Parga'da yılda iki bin düka geliri olan bir sancağa sahip olduğunu yazmaktadır.⁶ Venedik elçisi Marco Minio, İbrahim Paşa'nın babasını ziyaret etmiştir, İbrahim Paşa'nın müslüman olmasını annesiyle babasının bizzat istediklerinden bahseder.⁷

İbrahim Paşa köle olarak Bosna Beylerbeyi İskender Paşa'nın⁸ kızı Mihrişah Hatun'a verilmiş⁹; Mihrişah Hatun İbrahim Paşa'yı muhtemelen 1512'den sonra Yavuz'a hediye etmiştir.¹⁰ Daha sonra İbrahim Paşa Şehzade Süleyman'ın maiyetine verilmiştir. İbrahim Paşa'nın, Manisa sancakbeyliğine tayin edilmesinden önce¹¹ şehzadenin yanında bulunduğu, zeki olduğu ve iyi keman çaldığı için Süleyman'ın onu çok sevdiği¹² bilinmektedir.

İbrahim, I. Süleyman'ın tahta çıkışından sonra, has odabaşı¹³ ve içşahinciler ağası¹⁴ oldu. Piri Mehmed Paşa'nın azli üzerine 27 Haziran 1523'de¹⁵ teamüle aykırı olarak Rumeli Beylerbeyliğiyle birlikte veziriazamlığa atandı¹⁶ ve yıllık geliri 150 bin dükaya yükseldi.¹⁷ İbrahim Paşa 1524'te masrafları padişah tarafından karşılanan görkemli bir düğünle evlendi.¹⁸ Hammer, Çağatay Uluçay, Tayyip Gökbilgin, Leslie Pierce gibi tarihçiler İbrahim Paşa'nın

¹ Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa, Ed. Erhan Afyoncu, Çev. Pınar Gökpar, Elettra Ercolino, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 42.

² Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II, Çev. Nilüfer Epçeli Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 293; Ebru Turan, "The Marriage of İbrahim Pasha (CA 1495-1536)", *Turcica*, C.41, 2009, s. 8

³ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TSMA.d.) 7029, Alıntı Tayyip Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki Tedbirleri ve Fütühatı", *Belleten*, C. XXI, S.83, 1957, s. 462.

⁴ Hester Donald Jenkins, *Pargalı İbrahim Paşa*, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015, s. 10, Tayyip Gökbilgin, "İbrahim Paşa", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (İA)*, 1977, C. 5/2, s. 910

⁵ Türklüğü kabul etmeyi müslüman olmak anlamında kullanmıştır.

⁶ *Venedik Elçilerinin Raporlarına ...* s. 52-53.

⁷ *Age*, s. 69

⁸ Bosna Mirlivası İskender Paşa 27 Şaban 910 (2 Şubat 1505) tarihinde vefat etmiştir. Bkz. İlhan Gök, "Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 numaralı 909-933/1503-1527 tarihli İ'nâmât Defteri (Transkripsiyon-Değerlendirme)", (doktora tezi) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2014, s. 140, 190, 285, 304.

⁹ Turan, "The Marriage of İbrahim Pasha", p. 12-13

¹⁰ Turan, "The Marriage of İbrahim Pasha", p. 8.

¹¹ TSMA.e. 8030, 10052. Alıntı Feridun Emecen, "Süleyman I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2010, XXXVIII, 63.

¹² *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa*, Pietro Zen'in raporu, s. 42; Gökbilgin, "İbrahim Paşa", s. 908.

¹³ TSMA.e 850/31.

¹⁴ Seyid Ali Topal, *Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarih-i Sultan Süleyman İsimli Eseri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anka 2008, s. 179

¹⁵ Funda Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakatü'l-Memâlik ve Derecetü'l-Mesâlik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009, s. 148; Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-Memâlik ve Derecetü'l-Mesâlik (Kanuni'nin Tarihçisi'nden Muhteşem Çağ. Kanuni Sultan Süleyman)*, Haz. Ayhan Yılmaz, Kariyer Developer, İstanbul 2011, s. 88;

¹⁶ Lütfi Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osman*, Haz. Âli Bey, Enderun Kitabevi, İstanbul 1990, s. 314. Emecen, *agm*, s. 334

¹⁷ Jorga, *Age*, s. 293

¹⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Vezir-i Azamı Makbul ve Maktül İbrahim Paşa Padişah Damadı Değildi", *Belleten*, C. XXIX, S. 113, Ankara 1965, s. 358.

padişahın kız kardeşi Hatice Sultanla evlendiğini ileri sürmüşlerdir.¹⁹ Jorga ise İbrahim Paşa'nın İskender Paşa'nın kızıyla evlendiğini yazar.²⁰ Hatice Sultanla evlendiği bilgisi diğer yeni çalışmalarda da tekrarlanmıştır.²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise İbrahim Paşa'nın Hatice Sultan ile evlenmediğini, Hatice Sultan'ın İskender Paşa'nın hanımı olduğunu²², İbrahim Paşa'nın eşinin Muhsine isimli bir hanım olduğunu ileri sürmüştür.²³

Ebru Turan ise İstanbul'daki Venedik elçisinden gelen 20 Ekim 1523 tarihli dört sayfalık bir mektupta yer alan bilgilerden yararlanarak İbrahim Paşa'nın İskender Paşa'nın kızıyla değil, kızının kızıyla evlendiğini ortaya çıkarmıştır. Hatta Muhsine Hanım daha önce kendi köleleri olduğu için başlarda İbrahim Paşa ile evlenmek istememiştir.²⁴ İbtihacü't-Tevârih'te İbrahim Paşa'nın Mısır'a gidişi esnasında Şam Beylerbeyi olan Hürrem Paşa'dan "Hürrem Paşa ki İskender Paşa oğlu idi ve paşanın harem-i muhteremesinin ekâribinden idi" ifadeleriyle bahsedilmiştir.²⁵ Hadîkatü'l-Cevâmi'de "Câmi-i İbrahim Paşa Der-Kurb-i Kumkapı" başlığı altında bu caminin bânisinin İbrahim Paşa olduğu, caminin paşanın "halilesi Muhsine Hatun'un" isteği üzerine 939 yılında yapıldığı belirtilmektedir.²⁶ Arşiv belgelerinde Muhsine Hatun'un Kumkapı civarındaki cami ve vakfının ismi "vakf-ı câmi-i şerif-i merhûme Muhsine Hatun, nâm-ı diğer İbrahim Paşa"²⁷ şeklinde geçmekte, ayrıca İbrahim Paşa'ya yazıldığı tahmin edilen "muhibbe el-müştâk, el-fakir Muhsine" imzalı bir mektup bulunmakta olup mektupta İbrahim Paşa'nın oğlunun ismi de Mehmed Şah olarak zikredilmektedir.²⁸

Pargalı İbrahim Paşa'nın kökeni, Kanuni ile ilişkileri, evliliği, devlet yönetimindeki başarıları, sarayının önüne heykel diktirmesi, şan şöhret ve zenginliği ve ölümü günümüzde bile halen üzerinde çokça tartışılan hususlardan biridir. Bu makalede İbrahim Paşa'nın bütün faaliyetlerini değil fakat tarihçiler arasında tartışılan İbrahim Paşa'nın kökeni, ne yolla Osmanlı hizmetine girdiği, kiminle evlendiği, Budin'den getirdiği heykeller ve ölümü konularında arşiv vesikaları, devrin kaynakları ve yeni yapılan araştırmalar neticesinde ulaşılan doğru bilgiler kısaca aktarıldıktan sonra İbrahim Paşa'nın mal varlığı ve müsadere edilen muhalefatına dair Topkapı

¹⁹ Celalzade Mustafa Çelebi, *Age*, s. 93, Gökbilgin, *Agm*, s. 910, Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, III, 25. *Kitap*, Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1993, s. 30, M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001, s. 93-117. Leslie Pierce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğunda Hükümlerlik ve Kadınlar*, Çev. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002 s. 90.

²⁰ Jorga, *Age*, s. 293.

²¹ Ayşegül Aydın, *Kanuni Döneminde Bir Veziriazam: Pargalı İbrahim Paşa*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2019. Yazarın Uzunçarşılı ve Ebru Turan'ın makale ve tezinden haberi olmadığı anlaşılmaktadır.

²² Gerçekte Kanuni'nin kız kardeşi olan Hatice Sultan İskender Paşa'nın değil, Gelibolu Beyi İskender Bey'in hanımıdır 2 Ramazan 917 (23 Kasım 1511) tarihli kayıtta "Duhter-i Selim Beg, zevce-i İskender Beg, mîr-livâ-i Gelibolî" ibaresi geçmektedir. Bkz. Gök, *Agt*, s. 1365.

²³ Uzunçarşılı, *Agm*, s. 359-361, Gökbilgin, *Agm*, s. 910; TSMA.e, 750-35, 750-53,

²⁴ Mektupta yer alan bilgileri Venedik elçisine anlatan kişi kendisini İbrahim Paşa'nın kayın validesinin erkek yeğeni olarak tanıtmıştır. Bu kişinin verdiği bilgilere göre İskender Paşa'nın Pera'lı soylu bir hanımı vardı, bu hanımdan iki tane kızı oldu. Bu kızlardan biri Yakup Ağa ile evlenmiş fakat Yakup Ağa'nın ölümü ile çocuksuz olarak dul kalmıştı. İskender Paşa dul kalmış olan kızına Türkler tarafından alınmış esir alınmış olan İbrahim'i satın aldı. İskender Paşa'nın diğer kızının ise iki kızı oldu, bunlardan birisi Sultan'ın Çavuşbaşı ile evlendi. Diğer ise İbrahim Paşa ile evlendi. Bu hanım ilk başlarda daha önce kendi köleleri olduğu için İbrahim Paşa ile evlenmek istememiş fakat kendisine padişahın isteğini yerine getirmesi gerektiği söylenerek ikna edilmiştir. Bkz. Ebru Turan, "The Sultan's Favorite: İbrahim Pasha And The Making of The Ottoman Universal Sovereignty in The Reign of Sultan Süleyman (1516-1526)", (doktora tezi), Chicago Üniversitesi, 2007, p. 215-216.

²⁵ Muhittin Kapanşahin, "Mehmed Efendi ve "İbtihacü't-Tevarih" Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", (yüksek lisans tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 170; Turan, "The Marriage of İbrahim Pasha", p. 11; İskender Paşa ölümünden sonra 27 Şaban 910'da (2 Şubat 1505) oğulları Mustafa Bey ve Hürrem Çelebi'ye taziye için Bursa kumaşı verilmiştir. Bkz. Gök, "İn'âmât Defteri", s. 304.

²⁶ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, Açıkərişim@TBMM, s. 28.

²⁷ BOA. Ali Emiri Sultan Ahmed II (AE.SAMD.II.) 22-2280, BOA. Cevdet Evkaf (C.EV) 84-4162; BOA. İbnülemin Evkaf (İ.EV 35/42); BOA. Ali Emiri Sultan Osman III (AE.SOSMN.III) 27/1890

²⁸ TSMA.e 750-53.

Saray Arşivi ve Osmanlı Arşivi'nde bulunan defterler yine devrin kronikleri, elçi ve seyyahların raporları ile karşılaştırılarak incelenecektir.

1. İbrahim Paşa'nın Faliyetleri

1.1. Mısır'da Düzeni Sağlaması

İbrahim Paşa Eylül 1524 tarihinde (Evail-i Zilkade 930)²⁹ Ahmed Paşa isyanı dolayısıyla iyice karışan Mısır'da malî-ıdarî düzenlemeler yapmak ve asayişî sağlamakla görevlendirildi³⁰. Kendisine ayrıca Mısır beylerbeyi unvanı verildi³¹. İbrahim Paşa Mısır'a giderken yanında, daha sonra nişancılık görevinde bulunacak olan, müverrih Celalzade Mustafa Çelebi ve ünlü Osmanlı denizcisi ve coğrafyacısı Piri Reis'i de götürmüştür³². İbrahim Paşa Halep ve Şam üzerinden Mısır'a gitmiş gerek Suriye'de gerekse Mısır'da halka kötü davranan ve devlet otoritesine karşı gelen yöneticileri cezalandırmış, yaptığı düzenlemelerle Mısır'da adil bir yönetim kurmuş ve buradaki Osmanlı hâkimiyetini pekiştirmiştir³³. İbrahim Paşa Mısır'da iken İstanbul'daki sarayı yeniçeriler tarafından yağmalanmıştır.

1.2. Mohaç Savaşı ve Budin'den Heykeller Getirilmesi

İbrahim Paşa 1526 yılında Mohaç Savaşı'nın kazanılmasında ve 1529'da I. Viyana Kuşatması'nda önemli bir rol oynadı. Osmanlı ordusu Mohaç zaferinden sonra Budin'e gelmiş; Budin Kalesinde kralın sarayının bahçesinde Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad kuşatmasından kalma iki top³⁴ ile üç garip bronz heykeli³⁵ gemilerle İstanbul'a getirilerek Atmeydanı'nda mermer sütunlar üzerinde sergilenmiştir.³⁶ Bu heykeller Herkül, Apollon ve Daina heykelleriydi. Herkül elinde bir deynek, Apollon'un elinde arp, Diana'nın elinde ise bir yay ve sadak tutmakta idi³⁷.

Bu heykellerin Atmeydanı'na dikilmiş olması daha sonra İbrahim Paşa'nın "putperest" ithamına maruz kalmasına ve eleştirilmesine neden olmuştur. Ancak bu eski bir gelenek olup birer fetih nişanesi olduğunu Celalzade Salih Çelebi şu şekilde dile getirmektedir: "*Atmeydanı'nın köşeleri evvelden mecma'-i âsâr-ı kadimedir. Şehrin gelip gidenlerine bunlar dahî sâir acâib-i garâib eşsiz bir mesir edilmiştir. Bu şöretli fethin kalıcı alametleri olması için buraya konulmuştur.*"³⁸ Nitekim Temmuz-Ağustos 1530 tarihinde şehzadeler Mustafa, Mehmed ve Selim

²⁹ Davut Erkan, "Matrakçı Nasuh'un Süleymannamesi", (yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2005, s. 83

³⁰ İbrahim Paşa'nın Mısır'daki faaliyetleri için bkz. Demirtaş, *Celâl-zâde, Tabakât*, 162-173, Topal, "Celalzade Salih Tarih-i Sultan Süleyman", s. 200-201; Erkan, "Matrakçı Nasuh'un Süleymannamesi", s. 84-85; Kapanşahin, "İbtihâcü't-Tevârih", s. 169-175; Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990), s. 83-87; Mahmut Demir, "Makbûl İbrahim Paşa'nın Veziriazamlığı ve Mısır'daki Faaliyetleri", *Mediterranean Journal of Humanities*, IV/1, (2014), s. 97-114.

³¹ Emecen, "İbrahim Paşa", s. 334.

³² Piri Reis ünlü eseri *Kitab-ı Bahriye*'nin manzum hatime kısmında Mısır yolculuğu esnasında müsvedde halinde olan *Kitab-ı Bahriye*'nin İbrahim Paşa tarafından çok beğenildiğini ve onun emriyle padişaha sunulmak üzere tebyiz edildiğini belirtir. Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, The Walters Art Museum Nüshası, vr. 578. Ayrıca bkz. Demir, "Makbûl İbrahim Paşa'nın Mısır'daki Faaliyetleri", s. 105.

³³ İbrahim Paşa Mısır'a girip bayındır hale getirmesinden sonra şöyle tarih düşülmüştür: "Âsaf-ı Sultân-ı âdil Mısır'ı âbâd eyledi, sene 931". Bkz. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, I. Cilt, I. Kitap*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), s. 303.

³⁴ Kamal Paşa-zâde, *X. Defter*, Haz. Şefaattin Severcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996, s. L.

³⁵ Bronz Herkül, Apollon ve Diyana figürleridir. Bkz. Jorga, *age*, s. 339. Kemal Paşa-zâde, *Age*, s. 316.

³⁶ Budin'den getirilen ganimetler arasında Yanko Hunyad'ın oğlu Kral Mathias Korvin'in kütüphanesi, Ayasofya mihrabının iki tarafına konulan altınla yaldızlanmış tunç şamdanlar da vardı. Bkz. Topal, *Agt*, s. 344-346. Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Tarihi*, II, Haz. Ş. Nezihi Aykut, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2004, s. 72-73.

³⁷ Göker İnan, "İbrahim Paşa'nın Budin'den Getirdiği Heykeller, Şair Figâni ve Ölümüne Dair Yeni Tespitler, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cemal Aksu Armağanı, İstanbul 2020, s. 522.

³⁸ Topal, *Agt*, s. 344-346.

için Atmeydanı'nda görkemli sünnet şenlikleri sırasında Uzun Hasan ve Kansu Gavri'nin otağları İbrahim Paşa'nın Macaristan kralı sarayından aldığı heykellerin yanında sergilenmiştir.³⁹ 1553 yılında İstanbul'a gelen Alman seyyah Hans Dernschwam İbrahim Paşa sarayının önündeki meydanın ortasında beyaz mermerden bir sütun üzerinde Budin Sanat sarayındaki gibi bir herkül olduğunu; ayrıca iki tane bakır büstün daha önce Budin'de köprünün önündeki büyük kapıda olduğunu belirtir. Ayrıca Türklerin paşanın Arnavut asıllı olması ve anne babasının hıristiyan olduğu için gavur kaldığına konağının kapısına koydurduğu gavur resimlerine saygı duyduğuna inandıklarını iddia eder.⁴⁰ İbrahim Paşa'nın ölümünün üzerinden 17 yıl geçmiş olmasına rağmen heykellerin henüz duruyor olması önemlidir. Padişah bu heykelleri Mohaç zaferinin bir sembolü olarak himaye etmiş olmalıdır. Solakzade bu heykellerin İbrahim Paşa Sarayı'nın karşısında olmasından dolayı bazı latif nüktedanların onu "putperestlikle" itham ettiklerini, bu çeşit kötülüklerin şehir içinde ve dışında yayıldığını, hatta Figanî Çelebi'nin de meşhur beytini⁴¹ yazdığını ve bu gibi müfsit ve gaddarların nihayet "bîçareyi" yani İbrahim Paşa'yı katlettirdiğini belirtir⁴².

İbrahim Paşa 1533'te Habsburglarla yapılan anlaşma neticesinde protokolde Avusturya Arşidükü Ferdinand'la kardeş sayılmıştır⁴³. Bu tarihten itibaren İbrahim Paşa'nın kazanmış olduğu rütbe ve başarılarından sonra kibir ve gururunun arttığı görülmektedir⁴⁴. Halbuki 1528 tarihinde İbrahim Paşa Macar elçisi Laçki ile yaptığı bir görüşmede Lacki İbrahim Paşa'ya "sultanı yöneten sensin" diye hitap ettiğinde İbrahim Paşa ona mütevazî bir şekilde "ben efendimin kölesiyim" diye cevap vermişti⁴⁵.

1.3. İrakeyn Seferi.

İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferi⁴⁶ sonunun başlangıcı oldu. Halep'ten Bağdad'a gitmesi gerekirken seferin yönünü Tebriz'e değiştirmesi⁴⁷, Defterdar İskender Çelebi'nin Bağdad'da idamına sebep olması ve Bağdad fethinden sonra "serasker sultan" unvanını kullanması idamının sebepleri olarak gösterilir. Bu yolculuk esnasında çekilen zahmetler ve hazinenin zarara

³⁹ Hammer, *age*, s. 82.

⁴⁰ Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Çev. Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 139-140

⁴¹ "Dü İbrâhîm âmed be-deyr-i cihân / Yeki büt-şiken şüd yeki büt-nişân", Bu beytin Figanî'ye ait olmadığı bir mecliste okuduğu ve kendisine atfedildiği söylenir. Figanî'nin İbrahim Paşa'yı övdüğü iki kasidesi vardır ki biri 1532 yılındaki Alaman Seferi'nden sonra yazılmıştır. Gülşen Çaylı Cankurt, "Figanî Divanı Gramatikal İndeksi", (yüksek lisans tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 4, 6, 19-23; Esmâ Tezcan, "Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebî Yaşam", (yüksek lisans tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 77-78; İnan, a.g.m., s. 541.

⁴² Solakzade Mehmed Hemdemî, *Solakzade Tarihi*, sad. Vahid Çabuk, haz. H. Halit Atlı (İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2016), s. 522.

⁴³ Hammer, *27. Kitap*, s. 114.

⁴⁴ İbrahim Paşa 1533'te Avusturya Elçileriyle yaptığı görüşmelerde "Ben efendimi, padişahı arslana benzetiyorum kendimi de aslanın muhafızı, onu hakikat ve hakkaniyet asasıyla idare ediyorum", "benim yaptığım yaptığdır, bir seyisi paşa yapabilirim, efendimin malumatı olmadığı halde istediğim gibi memleketler krallıklar verebilirim, onun verdiği her şey benim tensibime yakın olmazsa iradesi tesirsiz kalır, bilakis ben emrettiğim halde o tensip etmezse benim emrim icra olunur, sulh ve harb benim elimdedir, devletin hazinesi benim emrim altındadır, benim servetim daima el dokunulmamıştır, gençliğimden beri daima padişahla birlikte yaşadım, aynı hafta doğmuşuz." gibi ifadeler kullanmıştır. Hammer, *27. Kitap*, s. 111-112.

⁴⁵ Jorga, s. 293

⁴⁶ Matrakçı Nasuh, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, Haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1976; Feridun Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, s. 580-599; Feridun Emecen, "İrakeyn Seferi", *DİA*, 1999, C. XIX, s. 116-117; Gökbilgin, *agm*, s. 462, 449-523; Remzi Kılıç, "Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi'nde (1533-1535) Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Gelişmeler", *Bilgi*, C. 9, 1999, s. 115-129; Omar Tawfeeq Şafi, *Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi (Osmanlı ve Arap Kaynaklarına Göre)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.

⁴⁷ Bu konuda Ulama Han ve İskender Çelebi'nin etkili olduğunu söylenir. Bkz. Demirtaş, *agt*, s. 348-349, Abdi Beğ Şirâzî, *Safevîler- Tekmiletü'l-Ahbâr*, Çev. Şefaattin Deniz-Hasan Asadi, Bilge Kültür-Sanat, İstanbul 2019, s. 69.

uğratılması İskender Çelebi'nin 16 Rebiülahir 9141(25 Ekim 1534)'te defterdarlıktan azledilmesine; 8 Ramazan 941(13 Mart 1535) tarihinde Bağdad'da Atpazarı'nda katledilmesine neden olacaktır⁴⁸. Feridun Bey'deki kayda göre İskender Çelebi defterdarlıktan azledildikten sonra kendisinin ve Hüseyin Çelebi'nin zeametleri hass olmak buyrulmuş⁴⁹ yani müsadere edilmiş⁵⁰, Bu inceleme sırasında bunların muhallefatlarının da İbrahim Paşa'nın muhallefatıyla birlikte aynı deftere kaydedilmiş olduğu anlaşılmıştır⁵¹.

Paşanın büyük yetkilerine güvenerek kendisini sultan unvanı ile anması saray çevresinde ve padişah üzerinde olumsuz bir etkiye yol açmıştır.⁵² Hain Ahmed Paşa da Mısır'da isyan ettiğinde sultan unvanını kullanmıştı. İbrahim Paşa'nın da bu şekilde sultan unvanı kullanması padişah üzerinde olumsuz bir çağrışım yapmış olmalıdır.⁵³

1.4. İbrahim Paşa'nın Katli

İbrahim Paşa İrakeyn Seferi'nden döndükten sonra 22 Ramazan 942(15 Mart 1536) gecesi Topkapı Sarayı'nda katledildi⁵⁴. Paşa'nın cesedi siyah eğerli bir at ile saraydan çıkarılarak sessiz sedasız bir şekilde Galata'da Canfeda Tekkesi civarında defnedi.⁵⁵ İbrahim Paşa öldürüldükten sonra malları müsadere edildi.⁵⁶

İbrahim Paşa'nın nasıl öldürüldüğü konusunda kaynaklarda ihtilaf vardır. Jorga, Jenkins gibi yabancı kaynaklar İbrahim Paşa'nın boğularak öldürüldüğünü yazarlar⁵⁷. Solakzade padişahın İbrahim Paşa'yı gece uyurken öldürttüğünü ve haremde katledildiği yerin kan izinin belli olduğunu yazar⁵⁸. Hadikatü'l-Vüzerâ'da padişah tarafından sarayda kılıç ve kahr ile katledildiği ve Galata'da Canfeda Teknesi'nin sahasına gömüldüğü belirtilir⁵⁹.

İbrahim Paşa'nın himayesinde olan devrin ünlü şairlerinden Hayalî Bey, İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine "Der Katl-i İbrahim Paşa" isimli bir murabba yazmıştır. Bu murabbada İbrahim Paşa'nın dilinden feleğe bir sitem varsa da ince bir üslupla asıl sitem padişahadır;

Gün gibi evvel beni dünyaya sultan eyledin
Sonra döndün sâye-veş hâk ile yeksan eyledin,
Dostluk kanununun nâ-sâz kıldın perdesin,

⁴⁸ Feridun Bey, s. 590; Demirtaş, "Celâl-zâde, Tabakât", s. 375

⁴⁹ İskender Çelebi'nin kayını olan Hüseyin Çelebi'ye daha önce 70 bin akçelik zeamet verilmişti. İskender Çelebi'nin idamından sonra 24 Ramazan 941'de (29 Mart 1535) Hüseyin Çelebi'nin boynu da vurulmuştur. Bkz. Feridun Bey, s. 593

⁵⁰ İskender Çelebi ile İbrahim Paşa arasındaki mücadele ve İskender Çelebi'nin gözden düşürülerek katli ve mal varlığı için bkz. Solakzade Mehmed Hemdemî, *Solakzade Tarihi*, s. 550-51; Ahmet Faruk Çelik, "Fethullah Arifi Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymanname", (doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 102; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giesse Neşri, haz. Nihat Azamat (İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992), s. 144; Ali Yıldırım, "16. Yüzyılda Büyük Bir Devlet Adamı ve Edebiyat Hamisi Defterdar İskender Çelebi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, X, 1, (2000), s. 219.

⁵¹ BOA. Bâb-ı Defteri Başmuhasebe Kalemî Muhallefat Defteri (D.BŞM.MHF.d) 12349-L.

⁵² Emecen, "İbrahim Paşa", s. 334.

⁵³ Hammer, 28. *Kitap*, s. 136.

⁵⁴ Peçuyî İbrahim, *Peçevî (Peçuyî) Tarihi*, C. I, University of Toronto Library, s. 191.

⁵⁵ Gelibolulu Mustafa Âli, *Kühû'l-Ahbâr*, C.I, *Tıpkıbasım*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2009, s. 357b., *Solakzade Tarihi*, s. 554; Ayşe Gül Başaran, *Osmanlı Mimarîsi İçin Kaynak, Hadikatü'l-Cevâmî' II, İncelemeli Metin Çevirisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 80.

⁵⁶ *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giesse Neşri, s. 145; Jorga, İbrahim Paşa'nın ölümünden birkaç gün sonra mallarına el konularak açık arttırma ile satıldığını belirtir. Jorga, *age*, s. 294.

⁵⁷ Jorga, *age*, s. 294; Jenkins, s. 109.

⁵⁸ *Solakzade Tarihi*, s. 554.

⁵⁹ Ahmet Çoban, *Hadikatü'l-Vüzerâ Adlı Eserin Tenkitli Transkripsiyonu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 26-27.

Böyle mi eyler cihanda bir kişi perverdesin
Başım çevgan-ı mah-ı nevle galtân eyledin,
Aşikâr ettin hilâlin hançer-i bürrânını,
Kime zahm urdunsa sildin dâmeninle kanını”⁶⁰

Yukardaki murabbada İbrahim Paşa'nın başının hançerle kesilerek öldürüldüğü izlenimi uyanmaktadır ki Solakzade ve Hadîkatü'l-Vüzerâ'da yer alan bilgilerle uyusmaktadır.

2. İbrahim Paşa'nın Mal Varlığı

İbrahim Paşa'nın zenginliği, sahip olduğu mücevher ve hizmetindeki kişiler (cariye, gulam, asker) gerek elçi raporlarında gerekse çağdaş Osmanlı kaynaklarında zikredilmiştir. 1530 yılında Sırbistan ve Bulgaristan üzerinden İstanbul'a giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz'in Elçilik Günlüğü'nde İbrahim Paşa'nın sarayında elçileri karşıladığı odada bütün haşmeti ve kudretiyle bir kral gibi oturduğunu, yanında yöresinde altın süs eşyaları, duvarlarda sedirlerin üstünde ve yerlerde de sim, ipek ve daha başka değerli şeylerle işlenmiş seccadeler ve halılar bulunduğunu belirtir⁶¹. Devrin Osmanlı aydınlarından Latîfî ise İbrahim Paşa'nın sahip olduğu zenginlikten de şöyle bahsetmektedir:

“İbrahim Paşa o kadar çok mal, mülk, cevahir, la'1 ve inci biriktirdi ki kanun denizinin kesesini boşalttı. Çoğu sultanın hazinesinde bu kadar mal yoktur. Bu malın kimi padişahın atıyyesi olup, kimi mülk-ı memalikten hediye gelip hazinesinde mahzun ve meftun olmuştur. Rummanî ve bedehşanı la'1 ve yakuttan kâseler, zümrüt ve zebercedden testiler (kûze), bunlardan başka altın ve gümüş değirmenler ve murassa mücevherleri vardı. Ayrıca mergup kumaşları ağaçların yaprakları gibi hadsiz hesapsızdı. Sayısız at, katır ve devesi vardı ki feleğin ahırına sığmazdı. Sahraların çamurları ve denizlerin kumları gibi hesapsız koyunları vardı⁶²”.

İbrahim Paşa'nın idamından sonra sahip olduğu mallar müsadere edilmiş, para eden malları satılarak hazineye gelir kaydedilmiştir. İbrahim Paşa'nın mal varlığı ile ilgili arşivlerden tespit edebildiğimiz yedi adet defter bulunmaktadır. Osmanlı Arşivi'nde bulunan D.BŞM.MHF.d.12349-L numaralı defter İbrahim Paşa'nın satılarak ücreti hazineye aktarılan muhalefâtı kaydını ihtiva eder. TSMA.d 543 numaralı defterde ise İbrahim Paşa'nın muhalefâtı satışı ve has mahsulatından gelen para kaydedilmiştir. TSMA.d 5927 ve TSMA.d 10023 numaralı iki defterde İbrahim Paşa'nın mücevherlerinin listesi yer almaktadır. Bu defterler İbrahim Paşa'nın ölümünden yaklaşık bir ay önce tutulmuştur. TSMA.d. 544 numaralı defter İbrahim Paşa'nın, Paşa, Tırhala, Ağrıboz, Niğbolu, Silistre ve Aydın livalarındaki nahiye ve köylerdeki has ve zeamet gelirlerine dair olup Tablo.3'te gösterilmiştir. TSMA.d. 6831 numaralı defterde ise İbrahim Paşa'nın İstanbul, Galata, Edirne ve Selanik'teki evkafına ait oda, dükkan, fırın, değirmen, mektep, cami vb binalarının kayıtları yer almaktadır. Yine Topkapı Sarayı defterleri arasında yer alan TSMA.d. 10264 numaralı defter ise Filibe Vilayeti'nin 933 (1527) senesinde ödemesi lazım olan ve 11 Cemaziyehahir 935 (20 Şubat 1529) tarihinde tahsil edilmiş olan haraçlarının kaydedildiği defterdir. Bu deftere göre toplam 408.288 akçe tahsil edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın bir diğer ünlü Sadrazamı olan Rüstem Paşa'nın mal varlığı ise İbrahim Paşa'dan çok daha fazladır.⁶³

⁶⁰ Tezcan, agt, s. 121-122.

⁶¹ Benedict Curiperschitz, *1530 Yılında Sırbistan ve Bulgaristan Üzerinden İstanbul'a Giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz'in Elçilik Günlüğü*, Çev. Özdemir Nutku, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977), s. 44.

⁶² Ahmet Sevgi, *Latîfî'nin Kayıp İki Risalesi: Enisü'l-Rusahâ ve Evsâf-ı İbrahim Paşa*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1984, s. 22.

⁶³ Bunda Rüstem Paşa'nın saray damadı olmasından başka hasıslığı ve rüşvet almasının etkili olduğu söylenmektedir. Rüstem Paşa'nın Eflak Voyvodası Mirçea'dan 1 milyon akçe ve Selanik Kadısı ve Arab ve Acem Defterdarı Bayram

2.1. İbrahim Paşa'nın Muhallefatı

Muhallefat ölen bir kimsenin geride bıraktıkları tüm mal varlıklarını ifade ettiği gibi Osmanlı resmi kayıtlarında kadı ya da muhallefat memurları tarafından ölen kişinin tüm taşınır ve taşınmaz mal varlıklarının listelerini ihtiva eden defterlere de muhallefat defteri denir.⁶⁴ Ayrıca bunun için “geride kalan; geriye bırakılan” anlamında tereke (terike) ve metrukât kelimeleri de kullanılmıştır.⁶⁵ Müsadere ise ceza ya da tedbir amacıyla bir malı sahibinin mülkiyetinden zorla çıkarıp karşılıksız olarak devletin mülkü haline getirmektir.⁶⁶ Osmanlı yönetim anlayışına göre devlet görevlilerinin kullanımına sunulan mal, para ve çeşitli malzeme şahsa değil makama aitti. Bundan dolayı ne kadar hizmeti geçerse geçsin bir devlet adamının vefatı halinde edindiği mallar yeniden devlete intikal ederdi.⁶⁷ Ayrıca İslam kölelik hukuku ve Osmanlı kul sistemine göre malın asıl sahibi padişah, kul olan devlet adamı o mal ve mülkü efendisi olan padişah adına tasarruf etmektedir.⁶⁸ Malları müsadere edilen devlet görevlilerinin terekelerine ait kayıtlar Muhallefat Defterlerine kaydedilmekte ve bu defterler Osmanlı merkez maliye bürokrasinin evrakları arasında yer almaktadır.⁶⁹ Bu defterlerde kişinin malları, alacakları ve borçlarının hesabı görülür masraflar çıkarıldıktan sonra kalan meblağ hazineye aktarılırdı.⁷⁰

İbrahim Paşa'nın muhallefatı D.BŞM.MHF.d.12349-L numaralı deftere kaydedilmiştir. Defterde İbrahim Paşa'nın müsadere edilerek satılan çiftlik, hayvan, hane, ev eşyası, evindeki gıda maddeleri, kumaş, halı, cariyeye ve köleleri ile İbrahim Paşa'nın alacaklarının kayıtları mevcuttur. Ayrıca defterde İskender Çelebi, Hüseyin Çelebi ve Cafer Çelebi'nin de aynı şekilde müsadere edilip satılan bir kısım eşyasının listesi de yer almaktadır. Defter siyakat yazısıyla tutulmuş ve 22'si boş 83 sayfası yazılı 105 sayfadan ibaret olup defterdeki ilk kayıt 17 Şevval 942 (9 Nisan 1536) tarihine aittir.

Defterde başlıklar halinde İbrahim Paşa'nın Silivri-Kulfallı Çiftliğindeki hayvan, emlak, köle ve cariyelerden oluşan mal varlığı yazılıdır. Filibe'ye bağlı köylerde bulunan büyükbaş davarları, İbrahim Paşa'nın İstanbul, Eyüp ve Galata'daki evlerindeki eşyalar, İstanbul, Eyüp ve Galata'daki haneleri ve bu hanelerin vasıfları belirtilmiştir. İbrahim Paşa'ya borcu olanların listesi, İskender Çelebi ve Hüseyin Çelebi'den kalıp İbrahim Paşa'nın hanımının elinde bulunan cariyelerin listesi

Çelebi ile Bosna Valisi Ulama Han'dan rüşvet alması hakkında bkz. Gökbilgin, “Rüstem Paşa ve Hakkındaki İthamlar”, *Tarih Dergisi*, C. VIII, S. 11-12, İstanbul 1956, s. 16-19.; Rüstem Paşa vefat ettiğinde 15 milyon dükalık (Osmanlı kaynaklarında 12 milyon altın) büyük bir serveti vardı. Öldüğünde bin 700 köle, 2 bin 900 savaş atı, 780 bin hasene altın, nakit olarak 1000 yük para, Anadolu ve Rumeli'de 815 çiftlik, 76 su değirmeni ve 5 bin ciltten fazla çeşitli kitap ve birçok değerli eşya bırakmıştır. Bkz. Erhan Afyoncu, “Rüstem Paşa”, *DİA*, 2008, C. XXXV, s. 289.

⁶⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, C. II, MEB Yayınları, 1983, s. 564-565.

⁶⁵ Tahsin Özcan, “Muhallefat”, *DİA*, C. XXX, İstanbul 2005, s. 406.

⁶⁶ Hüseyin Esen, “İslam Hukuku Açısından Müsadere”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV, İzmir 2002, s. 193.

⁶⁷ Tuncay Ögün, “Müsadere”, *DİA*, C. XXXII, 2006, s. 67

⁶⁸ Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 48, 1987, s. 99, 101.

⁶⁹ Fatih Bozkurt, “Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, C.II, S. 22, 2013, s. 194

⁷⁰ Geniş bilgi ve örnek çalışmalar için bkz. Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askeri Kassaâmina Ait Tereke Defteri (1545-1659)”, *TTK Belgeler Dergisi*, C. III, S. 5-6, 1966, s. 1-3; Cahit Telci, Osmanlı Devletinde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci, Tarih İncelemeleri Dergisi, C.22, S.2, 2007, s. 145-166; Said Öztürk, Askeri Kassaama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri, Tarih İncelemeleri Dergisi, S.12, s. 227-230; Fatih Bozkurt, Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.54, 91-120; İbrahim Özgül, Osmanlı Devleti'nin Muhallefat Politikasına Dair Tespitler (Bayezid Sancağı Örneği), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 23, S. 1, 2019, s. 365-380; Osman Taşkın, Sultan I. Abdülhamid'in Adamı Karavezir Seyyid Mehmed Paşa'nın Hayatı Ve Muhallefatı, Tarih ve Gelecek Dergisi, C. 5, S. 3, 2019, 546-571; Merve Karaçay Türkal, “Erzurum Valisi Şahin Mustafa Paşa'nın Muhallefatı”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı), 2019, s. 283-295; İlhan Gök, Diyarbakir Valisi Hüseyin Paşa-zade Sarı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Muhallefatı, Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi, 2020, Cilt: 2, Sayı: 2; 23-57; Aynı yazar, Erzurum Valisi Kara Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Muhallefatı, Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler, Gece Kitaplığı, C. 2, 2021, s. 461-510.

de kaydedilmiştir. İbrahim Paşa'dan kalan ve Bezzazistan'da satılan kumaşların listesi, satılan köleleri, halıları, kaftan ve elbiseleri ile ev eşyalarının listeleri vardır. Defterde aynı şekilde İskender Çelebi'nin cariyeye, köle, hane, vakıf dükkân ve mağazaları ile kumaş, elbise vb eşyalarının listesi de yer almaktadır.⁷¹ Defterde yer alan eşyalar dellal ya da tüccarlar vasıtasıyla Bezzazistan'da satılmış satıştan hammaliye ve dellaliye masrafları düşüldükten sonra kalan meblağ hazineye kaydedilmiş ve bunlar Tablo.1'de gösterilmiştir.

İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra tutulan TSMA.d 543 numaralı defterde ise İbrahim Paşa'nın mahsulatından hazineye taksitler halinde gelen paranın miktarı yazılmıştır. Buna göre hazineye birinci defada 1.964.886 akçe girmiştir. 10 Rebiülevvel 943 (27 Ağustos 1536) ikinci defada 262.438 akçe, üçüncü defada satılan cariyelerin bedeli olarak 122.290 akçe gelir kaydedilmiştir. Satılan ev ve elbiselerinin bedeli olarak ise 1.400.000 akçe, İbrahim Paşa'nın alacaklılarından ise 15 Şevval 943- 29 Muharrem 944 (Mart-Temmuz 1537) tarihleri arasında 500.000 akçe tahsil olunmuştur. Buna göre Temmuz 1537 tarihleri arasında İbrahim Paşa'nın müsadere edilen malları ve alacaklarının tahsilinden hazineye 4.249.614 akçe gelir sağlanmıştır.

Tablo.1'de verilen bilgilere baktığımızda kıymeti belli olan muhallelâtının büyüklüğünü anlamak için o dönem devletin gelirleriyle kıyaslamak bize bir fikir verecektir. Aslına bakılırsa bir kişinin mal varlığının dünyaya hükmeden koskoca bir devletin geliriyle kıyaslanması mantıksal bir çelişki oluştursa da devletin en yetkili makamında olan birinin serveti servet-iktidar bağlamında anlamlı bilgiler verebilmektedir. Başka bir ifadeyle devletin üst yöneticilere sunmuş olduğu ekonomik imkân ve makam arasında bir yakın ilişki söz konusu olup yüksek makamda olmak servet sahibi olmak gibi doğal bir sonuca götürmüştür. Bu bağlamda Ö. Lütfi Barkan'ın yayınladığı bir makaleye göre 1547-1548 mali yılına ait devlet bütçesinin 198.887.294 akçe olduğu görülmektedir⁷². Tablo.1.'de görüldüğü üzere İbrahim Paşa'nın kıymeti belli olan mal varlığı 5.903.476 akçedir. Bu rakam 1547-1548 mali yılı devlet bütçesinin %2,97'sine denk gelmektedir. Buna mücevherleri ve yukarıda izah edildiği üzere bazı emlak ve gelirleri dâhil değildir.

İbrahim Paşa'nın Tablo.1'deki muhallelâtının yarısından fazlasını 3 milyon 308 bin 114 akçe ile alacakları oluşturmuştur olup bu miktar %56,04'üne denk gelir. Kıymeti belli olan hanelerinin değeri 1 milyon 213 bin 500 akçe ve muhallelâtı içerisindeki payı %20,56'dır. Giysi ve sair çeşitli kumaş ve eşyalarının satışından elde edilen miktar oldukça dikkat çekici bir şekilde evlerinin değerine yakın 1 milyon 216 bin 356 akçe ile muhallelâtının %20,60'ını oluşturmuştur. Köle ve cariyelerinin satışından elde edilen gelir 122 bin 690 akçe ile %2,08'lik bir paya sahiptir. Bunların dışında paşanın halılarının satışından 16 bin 601 akçe, İstanbul kapanında satışından elde edilen çeşitli yiyeceklerden 4 bin 376 akçe, günlük mutfak eşyalarının satışından 3 bin 693 akçe, İzmir'den gelen böğrülceden 2 bin 950 akçe, dükkânda bulunan taze sebze meyvelerin satışından 487 akçe, Filibe tarafında satılan eşyaların satışından 14 bin 709 akçe gelir elde edilmiştir. Böylece yukarıda ifade ettiğimiz gibi İbrahim Paşa'nın muhallelâtından hazineye 5.903.476 akçe nakit aktarılmıştır.

2.1.2. İbrahim Paşa'nın Silivri Kulfalı Çiftliği'ndeki Malları

İbrahim Paşa'nın muhallelâtına ait defterde ilk kayıt İbrahim Paşa'nın Silivri Kulfalı köyündeki çiftliğindeki mal ve kölelerine aittir. Paşa'nın buradaki malları Beytülmal Emmini gulam-ı Şahi Ahmed tarafından 17 Şevval 942 (9 Nisan 1536) tarihinde hazineye aktarılmıştır⁷³. Paşa'nın buradaki çiftliğinde karasığır ineği, karasığır danası, susığır ineği, susığır danası,

⁷¹ Defterde İskender Çelebi'nin cariyelerinin dışındaki mal varlığının İbrahim Paşa'ya kaldığına dair bilgi mevcut olmadığından hesaba dahil edilmemiştir.

⁷² Ömer Lütfi Barkan, "954-955 (1547-1548) Mali Yılına Ait Bir Osmanlı Bütçesi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XIX, S. 4, 1957-58, s.237.

⁷³ D.BŞM.MHF 12349-L., s. 3-4.

karasığır öküzü ve susığır öküzü olmak üzere toplam 45 baş hayvanı, iki karşılıklı hane, ortasında sofa, alaf ve arpa ambarı, fırın ve ahırları bulunmaktadır. Bu çiftlikte hizmet eden kişiler İbrahim Paşa'nın köle ve cariyeleri olarak belirtilmiştir. Pavlo, Kaskile, Mati, Yeline, Katerina isimli bu hizmet kölelerin Rum kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Bunların içerisinde evli olanlar ve çocuk sahibi olanlar da vardır. Hatta Katerina isimli cariye hür bir gayr-ı müslimle nikahlanmıştır. Dolayısıyla İbrahim Paşa'nın sahip olduğu cariyelerin tümünün cinsel eşleri olmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Ayrıca defterde çiftlikte kullanılan bel, saban, kazma, kürek, balta, bakraç, sahan gibi eşyalar ile ekilmiş buğday, arpa ve alaf miktarı belirtilmiştir. Bu çiftliğin 45 müdlük mezraası olduğu belirtilmiştir.

2.1.3. İbrahim Paşa'nın Filibe Çevresinde Satılan Hayvan ve Ürünleri

İbrahim Paşa'ya has ve zeamet olarak verilen yerlerin büyük çoğunluğu Rumeli bölgesinde Paşa, Tırhala, Ağrıboz, Niğbolu, Silistre sancaklarında yer almaktaydı⁷⁴. 1529'da İbrahim Paşa Filibe'den de toplam 408.288 akçe tahsil etmişti⁷⁵. Elçilik heyetiyle İstanbul'a gelen Benedict Curiperschitz 6 Ekim 1530 tarihinde gördüğü İbrahim Paşa'nın Filibe'deki at çiftliğini; "Filibe'ye girmeden önce İbrahim Paşa'ya ait büyük ve çok güzel duvarlarla örtülü dört köşeli bir at ahırını gördük bu ahırda 800 cins at vardı" şeklinde tarif etmiştir⁷⁶. Muhallefât defterinde hicrî 945 (1539) tarihinde İbrahim Paşa'nın Filibe ve civarında bulunan davarları ile sair eşyanın toplu satışından elde edilen 14.709 akçe kaydedilmiştir⁷⁷. Bu paranın 16 Safer 946 (3 Temmuz 1539) tarihinde İstanbul kadısı aracılığıyla İbrahim Paşa'nın borçlularına verilmesi istenmiştir. Mandırada bulunan hayvanlardan 15'i inek 9'u tosun olup inekler 150, 175, 210, 230, 350 akçe, tosunlar ise 500 akçeye satılmıştır. Mısır ve çavdarın keyli (kile) 1,5 ve 1 akçe olmak üzere iki farklı fiyattan satılmıştır. Harcı düşüldükten sonra satılan asiyâb (değirmen) da 1290 akçeye satışı gerçekleştirilmiştir. Mandıra kethüdası hanımının elinde bulunan 3.860 nakit para da diğerleriyle birlikte Hazîne-i Âmire'ye gönderilmiştir.

2.1.4. Gıda Maddelerinin Satışından Hazineye Aktarılan Miktar

İbrahim Paşa'nın hanelerinde bulunan taze meyveler muhtesib marifetiyle, diğer çeşitli yiyecekler de Ser-bâzârân Kasım eliyle satılmıştır. Bu satıştan 4 bin 376 akçe gelir hazineye aktarılmıştır. Hacı Reis eliyle İzmir'den gelen 16 müd⁷⁸ böğrölce de muhtesibin dükkanında her müdü 300 akçeden satılmış 4800 akçe elde edilmiştir. Bundan gemi navlunu olarak 1850 akçe verilmiş kalan 2.950 akçe hazineye aktarılmıştır⁷⁹.

2.1.5. Mutfak Araç Gereçleri

Paşa'nın ölümünden bir hafta sonra sadece Eyüp'te oğlanlarının durduğu evlerin kilerinde ve mutfağında bulunan eşyalar kayıt altına alınmış bunların maddi değeri bin 339 akçe tutmuştur.⁸⁰ Bunlar; sahan, sacayak, demir fırın kapağı, köhne çarşeb, köhne kebe, kürek, köhne kutu, iksîr(d)ân, kıl elek, demir kürek, köhne kömür galbırı, köhne çuval, bir mikdâr un, küfe sepet, fırına için üç sırik, yastağaç, hamur teknesi, sini, kazan, tencere, kapaksız hereni, bakraç, süzgeç, kepçe, kefgir, tepsi, köhne âteş küreği, otuz çekiden fazla odun gibi eşyalardır. Ayrıca büyük kazan, kevgir ve sair büyük mutfak eşyalarının satışından bin 319 akçe, Hasan Sakka eliyle büyük bir kazan satışından 505 akçe elde edilmiştir. Ser-habbâzîn Ali tarafından satılan kazan, elek,

⁷⁴TSMA.d. 544.

⁷⁵ TSMA.d. 10264.

⁷⁶ Curiperschitz, age, s. 41

⁷⁷ D.BŞM.MHF.d. 12349-L., s. 5.

⁷⁸ Hububat ölçülerinden biri olup miktarı bölgelere göre değişirdi. Resmi müd ölçüsü her biri 4'er şinikten meydana gelen 20 kileye denirdi. Bkz. Ünal Taşkın, Osmanlı Devletinde Kullanılan Ölçü Ve Tartı Birimleri, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ, 2005, s.99

⁷⁹ D.BŞM.MHF.d. 12349-L, s. 30. Tablo.1.

⁸⁰ D.BŞM.MHF.d. 12349-L, s. 07.

bakır sini gibi eşyalardan da 530 akçe hazineye teslim edilmiştir.⁸¹ Böylece mutfak araç gereçlerinin satışından toplamda 3 bin 693 akçe aktarılmıştır.⁸²

2.1.6. Giyim Kuşam ve Kumaşlar

İbrahim Paşa'nın hanesinde bulunan ve daha çok “an-esbâb-ı İbrahim Paşa, “an-esbâb-ı mütenevvi‘a-i hurdevât, “hurdevât-ı hâne-i merhûm İbrahim Paşa”, esbâb-ı mütenevvi‘a-i İbrahim Paşa, “an-esbâb-ı merhûm İbrahim Paşa” gibi başlıklar altında toplanmış olan giyim eşyaları ölümünden hemen sonra Şevval 942 ile Cemaziyelahir 943 (Nisan-Kasım 1536) ayları arasında çeşitli tarihlerde satışı gerçekleştirilmiş ve bunlardan elde edilen 1 milyon 216 bin 356 akçe gelir hazineye teslim edilmiştir.⁸³

İbrahim Paşa'nın ölümünden hemen sonra Şevval ayında 101 parça halıları İstanbul'da yirmi altı farklı kişinin marifetiyle satışı gerçekleştirilmiştir. Toplamda 16 bin 894 akçe tutmuş, 233 akçe dellaliye ve hammaliye ücreti kesildikten sonra kalan 16 bin 601 akçe hazineye teslim edilmiştir⁸⁴. Defterde halıların cinslerine dair ayrıntı yoktur.

2.1.7. Köle ve Cariyeleri

Latifi, İbrahim Paşa sarayının mimari yapısı, tezyinatı ve saray içerisinde hizmet eden cariye ve gulamlarla ilgili ilginç bilgiler vermektedir. Buna göre bağ gibi yaldızlı süslü haneler ve şaşaalı köşkler (kaşâneler) vardı. Her duvarı altın ve laciverd taşından Doğu Türkistan ve Çin ressam ve nakkaşlarının eserleriyle süslüydü. Kandillerle donatılmış odaları güneş gibi aydınlık idi. Cennet kasırlarına benzeyen sarayında peri yüzlü, huriye benzeyen cariye ve kenizekleri ile gulamları vardı. Bu iffetli ve pâkize cariyeler kimi nakış ve kimi altın ve sırma işler (zer-dûz), kimi çeng ve ud sesiyle şarkı söyler ve kimi de raks ederlerdi. Köleler ise gümüş kemer ve altın üsküflü olarak her an emre hizmete hazır bulunurlardı⁸⁵. Venedik raporlarına göre İbrahim Paşa'nın etrafında altın işlemeli brokar ve ipek giysiler içinde bin 500 kölesi vardı⁸⁶.

İbrahim Paşa'nın idamından sonra Paşa'nın görkemli sarayı ve içerisinde bulunan köle, cariye ve mücevherler satılmayarak doğrudan Topkapı Sarayı'na, hazineye ve padişahın haremine aktarılmış olmalıdır. İncelediğimiz muhalefat defterinde Paşa'nın sarayı ve sarayda bulunan cariye, köle ve eşyalarının satışına dair ayrıntı yoktur. Ya da yukarıda bahsedilen miktarlarda bir köle satışı gerçekleştirilmediği anlaşılmaktadır. Defterde İbrahim Paşa'nın satılan bazı cariyelerine ait bilgiler üç ayrı yerde çok küçük bir farkla tekrar kaydedilmiştir.⁸⁷ 19. Sayfadaki birinci kayıta “*An-bahâ-i cevârî-i mezkûrîn ki der-bezzâzistân fîrûht şûd*”, 21. Sayfadaki kayıta “*Paşa hatunundan alınan İskender Çelebi ve Hüseyin Çelebi'nin cariyeleri bunlardır ki beyan olunur*”, 27. Sayfadaki kayıta ise “*An-bahâ-i cevârî-i mezbûrîn ki der bezzâzistan-ı İstanbul fîrûht şûd an-yed-i Hatun-ı İbrahim Paşa*” şeklinde aynı cariyelerin listesi tekrar verilmiştir. 19 ve 21. Sayfalardaki kayıta nakışçı olan cariyelerin meslekleri yanlış olarak “yağşıcı” şeklinde yazılmış iken 27. sayfadaki kayıta doğru şekilde yazılmıştır. 19 ve 21. Sayfalardaki kayıtlarda ise cariyelerin kim tarafından satın alındığı yazılmıştır. Bu üç kayıttan anlaşıldığı üzere bu cariyeler İskender Çelebi ve Hüseyin Çelebi'nin idamından sonra İbrahim Paşa'ya kalmış, Paşa da bunları eşi Muhsine Hatun'a vermiştir. İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra Muhsine Hatun'dan alınan bu cariyeler Bezzazistan'da satılmış ve elde edilen gelir dellaliye ücreti düşüldükten sonra

⁸¹ D.BŞM.MHF.d. 12349-L, s. 30.

⁸² Bkz. Tablo.1.

⁸³ D.BŞM.MHF.d. 12349-L, s. 32.

⁸⁴ D.BŞM.MHF.d. 12349-L, s. 32; Tablo.1.

⁸⁵ Sevgi, s. 21-22.

⁸⁶ *Venedik Elçilerinin Raporlarına ...* Pietro Bragadino'nun Raporu, s. 53.

⁸⁷ D.BŞM.MHF.d. 12349-L, s. 19; 27; Tablo.2.'te bu bilgiler birleştirilerek verilmiş olup dellâliye her fert için ayrı yazılmışsa da tabloda toplamı verilmiştir. Dellâliye oranı kölede %1,35, cariyede %0,99 olarak hesaplandığı görülmektedir.

hazineye aktarılmıştır.⁸⁸ Defterdeki bilgilere göre 18 cariyeye satılmış bunlardan 7'si Macar, 2'si Rus, 2'si Abaza, 4'ü Bosnalı, 1'i Arnavut ve 2'si Çerkes asıllıdır. Hatice isimli cariyenin uyuğu yazılmamıştır. Mesleklerine göre ise 3'ü sazende (çengi), 3'ü rakkas, 6'sı nakışçı, 3'ü zerdüz (altın işlemeci), 1'i hayyat (terzi), 1'i cullahdır (dokumacı). İki Bosnalı cariyenin ise meslekleri belirtilmemiştir. Bu cariyelerden en pahalısı Kamer isimli Çerkes çengi olup (kıymeti 1000 sikke-i hasene) muhtemelen satılmayarak padişah için alıkonulduğundan fiyatı hesaba dahil edilmemiştir. İkinci en pahalı cariyeye ise 14 bin 500 akçe fiyatla Hatice isimli çengidir. Cariyeleri satın alanlar arasında Tüccar Hoca Mehmed, Yeniçeri Ağası, Barbaros Hayreddin Paşa, Huban Hatun, Cerrahbaşı, Kapıcıbaşı ve iki tüccar daha bulunmaktadır. Bu kişiler arasında Hoca Mehmed isimli tüccar Hatice, Karatavuk, Pervane ve Mâhtâb isimli çengi ve rakkasları satın almış ve bunlar için toplam 44 bin akçe ödeyerek ön plana çıkmıştır. 23 Rebiülevvel 943 (9 Eylül 1536) tarihli kayda göre bu 18 cariyenin satışından 122 bin 690 akçe hazineye gelir sağlanmıştır.⁸⁹

En pahalı cariyeler arasında sazende (çengi) ve rakkasların olması bu dönemde toplumun üst sınıfına mensup konak ve saraylarda müzikli eğlencelerin revaçta olduğunu göstermektedir. Bu cariyelerin Muhsine Hanım'a verilmiş olması, toplumun üst sınıfına mensup kadınların da bu tür müzikli eğlenceler düzenlediğine işaret eder. Bununla birlikte İbrahim Paşa'nın bu tür müzikli eğlencelere düşkün olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Pietro Zen İbrahim Paşa'nın henüz şehzade Süleyman ile birlikte iken iyi keman çaldığını⁹⁰, Bragadino ise İbrahim Paşa'nın sarayda İranlı bir müzisyen ile besteler yaptığını belirtir⁹¹. Gelibolulu Mustafa Âli ise İbrahim Paşa'nın terbiyesinde yetişen Şahkulu isimli bir kemençe sanatçısından bahseder⁹². Âli aynı eserinde İbrahim Paşa'nın daima şaraptan dolayı sarhoş olduğunu, ekseriya divana sarhoş (humar-alûd) gittiğini, divana giderken önünde sanatçılar tarafından *şestâr* isimli bir çalgı çalınarak icra-yı ahenk edildiğini belirtmektedir.⁹³

Muhallefât defterinde İbrahim Paşa'nın sarachânede hizmetinde olup satışı gerçekleştirilen Macar asıllı Hamza ve Çaffer ile Acem asıllı Süleyman isimli üç erkek gulâm (hizmetçi/köle)'dan 8 bin 670 akçe elde edilmiştir. 117 akçe dellâliyye ve nafaka ödemesi yapıldıktan sonra geriye kalan 8 bin 553 akçe hazineye aktarılmıştır.⁹⁴

2.1.8. Haneleri

Muhallefat defterinde İbrahim Paşa'nın kendi sarayı civarında, Gedik Ahmet Paşa'da, Bali Bey, Ayasofya, Galata, Hazret-i Eyyûb-i Ensârî Sultân'da, Atmeydanı gibi İstanbul'un birçok yerinde, Filibe ve Vize gibi taşradaki çiftlik ve çiftlik evlerinin listesi ve bazı evlerinin evsafi ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Bu haneler arasında İbrahim Paşa sarayı yoktur. Çünkü paşanın sarayı ve içindeki müstemilatı doğrudan padişaha kalmış olmalıdır. İbrahim Paşa'nın defterde belirtilen hanelerinin satışından 1 milyon 213 bin 500 akçe hazineye aktarılmıştır. Ancak hanelerin tamamının değeri belirtilmemiştir. Defterde "hânehâ-i merhûm İbrahim Paşa", "defteri hânehâ-i hazret-i merhûm İbrahim Paşa ki der-İstanbul vâki'süde estile", "İbrahim Paşa'nın mahrûse-i İstanbul'da bazı mahallâtta vâki' olan büyût-i müteferrikanın evsâfi" başlıkları altında paşanın haneleri kaydedilmiştir. Bu kayıtlar incelendiğinde İbrahim Paşa'nın bazı evleri hastalık

⁸⁸ Tablo.2.

⁸⁹ D.BŞM.MHF 12349-L., s. 21, 27, Cariyelerin satışından 122.690 akçe elde edilmiştir. Bkz. TSMA.d 543; Tablo.1; Tablo.2.

⁹⁰ *Venedik Elçilerinin Raporlarına ...*, Pietro Zen'in raporu, s. 42

⁹¹ *Venedik Elçilerinin Raporlarına ...*, Pietro Bragadino'nun raporu, s. 52.

⁹² Hasan Sayraf, *Mehâsinü'l-Ebed (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 99

⁹³ Sayfa, s. 103-104.

⁹⁴ Tablo.2; D.BŞM.MHF.d, 12349-L, s. 26.

tedavi etmek için tahsis etmiş olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁵ Ayrıca bazı hanelerin tasviri dikkat çekicidir:

“Taşrasında bir etmekçi firını anbarıyla kapanıyla ve teknesiyle ve sâir âlâtı ve esbâbıyla ve içerisi bir büyük havludur ortasında iki karşılı tahtânî iki ev ocaklarıyla ve tavanları ve musandırıyla ve demirli penceresiyle orta yeri tamâmen suffe (sofa) ve ânun misli iki ev dahi ânun ardında cümlesi bir örtü altında ânlar dahi kezâlik bu evsâfiyla ve bu evlere karîb havlu ortasında tahtânî köşk misâl ocaksız bir ev dahi ve bir cânibde dahi fevkânî bir ev dahi ocaklı ve ânun altında su kuyusu vâki’olmuşdur ve ol havluda at ahuru dahi vardır ve hayli havlusunun vüs’ati vardır ve birkaç yerde tahta ile firâdi/firâdî (firâde) kerevet-misâl mücerredâna hücreler yapmışlar.”⁹⁶

Genel olarak bakıldığından İbrahim Paşa’nın sıradan evleri avlu içerisinde tek katlı veya altında ahır veya başka amaçla kullanılan iki katlı olup ortasında ocağı, mutfağı, ahır, tuvaleti ve avlusunda musluğu ya da kuyusu bulunan, bazen de bahçesinde ağaçları olan bir yapıda tasvir edilmiştir. Ancak bazı evlerin avlusu olmadığı gibi bazıları da birbirlerine bitişik yapıda olduğu belirtilmiştir⁹⁷.

2.1.9. Alacakları

İbrahim Paşa’nın farklı kişilerde olan alacakları Emval Müfettişi Derviş Çelebi tarafından deftere kaydedilmiştir⁹⁸. Buna göre defterde tahsil edilen alacakların üzerine “resîd tamamen” yazılmıştır. Defterdeki kayda göre İbrahim Paşa’nın 176 farklı kişi zimmetinde 172.790 akçe nakdî veya zahire olmak üzere 26 bin 611 sikke-i hasene 84 akçe hesabıyla 2 milyon 235 bin 324 akçe alacağı kaydedilmiştir⁹⁹. Toplamda ise Tablo.1’de görüldüğü üzere muhalefâtının %56,04’ünü oluşturan 3 milyon 308 bin 114 akçe hazineye teslim edilmiştir.¹⁰⁰ 12 bin akçe ile 237 bin 387 akçe arasında alacağı olan kişilere baktığımızda yüksek seviyede görevliler ve vergi tahsilinde görevli olanlar çoğunluktadır. Bu borçlu listesinden İbrahim Paşa’nın Ömer isimli bir kardeşi olduğunu da öğrenmekteyiz¹⁰¹. TSMA.d. 3012 numaralı defterde İrakeyn Seferi esnasında borç verilen Rumeli’deki bir kısım sancakbeyleri, alaybeyi, subaşı, zaim, çavuş, defter kethüdası ve kâtibî gibi kimselerin listesi yer almaktadır. Fakat bunlar İbrahim Paşa’dan değil devlet hazinesinden borç almışlardır¹⁰².

2.2. İbrahim Paşa’nın Mücevherâtı

İbrahim Paşa’nın paha biçilmez kıymette pek çok mücevheri olduğu nakledilmiştir. Latifi’nin bildirdiğine göre İbrahim Paşa mücevherle süslü elbise giyerdi aynı şekilde atının dizginleri de altın ve la’le boğulmuştu¹⁰³. İbrahim Paşa’nın altın ve mücevher işlemeli elbiseler giydiği Venedik elçi raporlarında da belirtilmiştir. Osmanlı ordusu Mohaç Seferi için İstanbul’dan

⁹⁵ “Mezkûr paşanın evleri kurbünde merhûm Mirim Çelebi Efendi’den ve gayrıdan alınan evler ki mehterhânedir ve merzâya timar etdikleri odalardır” Bkz. D.BŞM.MHF.d. 12349-L s. 10.; “Paşanın matbahı kurbünde hastalık timar etmek için mevzû’ olan ev tahtânî ve fevkânî ocaklı ve tavanlı iki evdir yanında odunluğu ve helâsi ve musluğu ve güğercin kümesi ve hizmet edenler için fevkânî ve tahtânî iki ev vardır ammâ havluları muhtasardır” Bkz. D.BŞM.MHF.d. 12349-L 10.

⁹⁶ D.BŞM.MHF.d. 12349-L s. 10.

⁹⁷ D.BŞM.d. 12349-L, s. 10.

⁹⁸ D.BŞM.MHF 12349-L., s. 13-18.

⁹⁹ Sikke-i hasene; İlk kez 1477 yılında basılan Hasene-i sultânî (sultânî) isimli altın paralar, Venedik dükasıyla hemen emen aynı olan değerini XVII. yüzyılın başlarına kadar muhafaza etmiştir. Bkz. Ali Akyıldız, “Para”, *DİA*, 2007, XXXIV, 164. Defterde: “24 sikke-i hasene-i mütenevvi’a Fî 84 [2016 akçe]” şeklinde kaydedilmiştir. Bkz. D.BŞM.MHF.d. 12349-L, s. 17.

¹⁰⁰ D.BŞM.MHF.d. 12349-L, s. 13-18.

¹⁰¹ “Der zimmet-i Ömer Ağa, birâder-i Paşa”, D.BŞM.MHF 12349-L., s. 13.

¹⁰² Tayyip Gökbilgin bu defterdeki kişilere İbrahim Paşa hazinesinden ikraz olduğunu belirtmektedir. Gökbilgin, “İbrahim Paşa’nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhâtı”, s. 460, 481-482.

¹⁰³ Sevgi, s. 19-22.

çıkışını izleyen Venedik Elçisi Bragadino Sultanın üzerinde altın işlemeli elbisesi olduğunu, yanında ise sultandan daha güzel giyinmiş, mücevherler takmış İbrahim Paşa'nın yürüdüğünü belirtmektedir¹⁰⁴. Pietro Bragadino da yukarıda bahsettiğimiz üzere İbrahim Paşa'nın altın sırmalı, ipekli elbiseler giyen bin 500 kölesi olduğunu söylemektedir¹⁰⁵. Bir diğer elçi Marco Minio'da 1527'te İbrahim Paşa'yı Anadolu'da ziyaret etmiş, bu ziyaretinde İbrahim Paşa'nın altın sırmalı giysileriyle bir çardağın altında oturduğunu aktarmıştır¹⁰⁶. Halbuki İbrahim Paşa'dan önceki veziriazamlar altın işlemeli elbise giyemiyorlardı. Bu tür giysileri sadece padişah giyebilirdi¹⁰⁷. İspanya kralına esir düşmüş olan Fransa Kralı I. Fransuva'nın gönderdiği ilk elçilik heyetinden ele geçirilen değerli bir yakut yüzük İbrahim Paşa'nın parmağında idi. Venedikliler, Mohaç Savaşı'ndan sonra Ferdinand tarafından İstanbul'a gönderilen elçilik heyetinin tutuklanmasını İbrahim Paşa'ya teklif etmişlerdi. Eğer İbrahim Paşa bu elçilik heyetini tutuklarsa İbrahim Paşa'ya 100 bin düka ve paşanın uzun zamandır istediği ancak Venedik'te bulunan değerli bir taşı vadetmişlerdi¹⁰⁸. Bütün bunlar İbrahim Paşa'nın değerli taşlara olan ilgisini göstermek açısından önemlidir.

İncelediğimiz muhallefat defterinde İbrahim Paşa'nın mücevherlerine dair bir kayıt yoktur. İbrahim Paşa'nın mücevherleri paşanın ölümünden sonra doğrudan devlet hazinesine aktarılmış olmalıdır. Ancak İbrahim Paşa'nın elmas, yakut, la'l, pîruze (firuze) ve inciden oluşan mücevherlerinin kaydedildiği iki adet defter vardır. Bu defterlerden TSMA.d. 5927 numaralı defter üzeri çizilerek iptal edilmiştir¹⁰⁹. Bu defterin ilk sayfasında “*defter-i mevcudât-ı cevâhir-i hâssa-i hümayun-ı hazret-i serasker sultan dâme uluvvuhu el-vâki'fi 19 Şehr-i Şa'bânü'l-Mu'azzam sene 942 (12 Şubat 1536)*” yazmaktadır. Defterin tarihinden ve İbrahim Paşa için kullanılan “serasker sultan ve dâme uluvvuhu” ifadelerinden bu defterin İbrahim Paşa'nın ölümünden (Paşa'nın ölümü 22 Ramazan 942) bir ay önce tutulmuş olduğu anlaşılmaktadır. 10023 numaralı defter ise muhtemelen iptal edilen 5927 numaralı defterin yerine tutulmuştur. Bu defterin ilk sayfasında bazı kısımlar yırtık olduğu için defterin başlığı tam okunamamaktadır. Okunabilen kısımda “*Defter-i mevcudât-ı mü (yırtık) dâme ulüvvühü be-ma'rifet-i hazret-i Haydar Ağa ser-oda-i sâhib-i (yırtık) 19 (yırtık) isnâ ve erba'in ve tis'a-mie*” yazmaktadır. Yırtık olan kısımları diğer defterdeki bilgilerden tamamladığımızda bu defterin de 19 Şaban 942 tarihine ait olduğunu ve İbrahim Paşa'nın odacısı Haydar Ağa tarafından tutulduğunu anlıyoruz. Defterde “*elmashâ, yakuthâ, la'alhâ, tetimme-i yakuthâ, pîruzehâ, dürrhâ ve hatemhâ*” başlıkları altında paşanın mücevherleri kaydedilmiştir¹¹⁰. Defterde sayıları belirtilmiş olan 3 bin 182 parça mücevherin kırât¹¹¹ ağırlığı 18 bin 521 dir. Bunlardan 99 parçası elmas olup ağırlığı 206,5 kırattır. 649 parça yakut 2 bin 665 kırat, 18 parça lâl bin 893 kırat, tetimme-i yakuthâ başlığında yine 15 parça lâl 424,5 kırat, 601 parça pîruze/firuze 5 bin 194 kırat, bin 553 parça dürr (inci) 8 bin 138 kırat ve 247 adet çeşitli hâtem (mühür, yüzük) bulunmaktadır.

¹⁰⁴ Venedik Elçilerinin Raporlarına ..., s. 62.

¹⁰⁵ Venedik Elçilerinin Raporlarına ..., s. 53

¹⁰⁶ Venedik Elçilerinin Raporlarına ..., s. 69

¹⁰⁷ Gülru Necipoğlu, “Süleyman the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Hapsburg-Papal Rivalry”, *The Art Bulletin*, C.VII, 3, 1989, s. 406; Işıl Şahin Gülter, “The Image of Ibrahim Pasha in Early Modern English Drama: Thomas Kyd's The Tragedy of Soliman and Perseda”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XVIII, S. 1, 2019, s. 36.

¹⁰⁸ Johann Wilhelm Zinkeisen, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 2. Cilt, ed. Erhan Afyoncu, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 460, 479.

¹⁰⁹ TSMA.d 5927, TSMA.d 10023.

¹¹⁰ TSMA.d 10023.

¹¹¹ Elmas, zümrüt vb. değerli taşların tartısında kullanılan, 0,20043 gramlık ağırlık ölçü birimi. Bkz. Türk Dil Kurumu online sözlük <https://sozluk.gov.tr> (E.T.20.06.2020); günümüzde piyasada ve resmi evraklarda karat olarak geçmektedir. bkz. https://www.borsaistanbul.com/Datum/kmtp/diger/kar03_Ham_Elmas_Dis_Ticareti_karar.pdf (E.T.25.06.2020).

2.3. İbrahim Paşa'nın Has ve Zeamet Gelirleri

Fatih Kanunnamesinde vezirlerin hâs geliri olarak 12 kere 100 bin akçe alması, ayrıca rikab-ı hümayuna gelen haraç, pişkeş ve adet-i ağnamdan vezirlere ve defterdara hisse verilmesi yazılmıştır¹¹². Lütfi Paşa Âsafnâme'de “veziriazamın hassı 12 yüktür yani 1 milyon 200 bin akçedir, gelirinden bire bir buçuk kazanç temin ederse bu 20 yüke yakın akçe eder. Etraftaki Kürt beylerinden ve kudretli emirlerden senede iki-üç yüklük kumaş ve at geldiği takdirde senelik gelir 24 yükü bulacaktır” demektedir¹¹³. Venedik Elçisi Marco Minio'nun 1522 tarihli raporunda İbrahim Paşa sadrazam olmadan önce vezir olan paşaların (Pîri Paşa, Mustafa Paşa, Ferhad Paşa ve Kasım Paşa) her birinin 25 bin düka¹¹⁴ (1 milyon 300 bin akçe) geliri olsa da gerçekte daha fazla kazandıklarını belirtmiştir¹¹⁵. Tomasso Contarini'nin raporunda ise sadrazamın 24 bin düka, diğer üç vezirin ise 16 bin düka geliri olduğu belirtilir¹¹⁶. Bir başka Venedik Elçisi Pietro Bragadino'nun 1526 tarihli raporunda da İbrahim Paşa'nın 100 bin düka Sadrazamlık, 50 bin düka da Rumeli Beylerbeyliği olmak üzere toplam geliri 150 bin dükadır¹¹⁷ (7 milyon 800 bin akçe). Fakat bu rakam biraz abartılı görünmektedir.

Osmanlı kaynaklarında ise İbrahim Paşa'nın 1530'da Kalender Çelebi ayaklanmasını bastırmada görülen yararlılığı üzerine gelirlerinin 2 milyon akçeye çıkartıldığı¹¹⁸, 1532 Alman Seferi esnasında serasker tayin olunduğunda 1 milyon akçe zam yapılarak gelirinin 3 milyon akçe olduğu¹¹⁹, ayrıca bu sefer sonucunda ele geçirilen Naşice, Požega, Njemci ve Podgoraç kalelerinin zeamet olarak İbrahim Paşa'ya verdiği belirtilmektedir¹²⁰. Yine Irakayn Seferi'nde Bağdad fethi dolayısıyla padişah tarafından Serasker İbrahim Paşa'ya ağır bir kaftan, 500 filori¹²¹ ve üç yüz bin akçe has geliri olan İzvornik sancağı ile murassa' kılıç ve Mısır mahsulünden 20.000 filori sâliyâne ihsan olunmuştur¹²².

TSMA.d. 544 numaralı defter İbrahim Paşa'nın Paşa, Tırhala, Ağrıboz, Niğbolu, Silistre ve Aydın livalarındaki Timurhisar, Selanik, Tatarpazarı, Samakov, Golos, Alasonya, Çatalca, Fener, Agrafa, Kerpiniş, Dömeke, İstefan, Atina, Salina, Livadiye, Varna, Rahova, Çernovi, Tırnova, Tutrakan ve Alaşehir nahiyeleri ve köylerindeki zeamet ve timarlarının kayıtları yer almaktadır.¹²³ Deftere göre İbrahim Paşa'nın, Paşa livasından 98 bin 615 akçe, Tırhala livasından 614 bin 680 akçe, Eğriboz livasından 645 bin 822 akçe, Niğbolu livasından 235 bin 332 akçe, Silistre livasında Varna nahiyesinden bin 810 akçe, Aydın livasında Alaşehir nahiyesinden 10 bin akçe olmak üzere has ve zeamet gelirinin toplamı 1 milyon 606 bin 259 akçedir.

¹¹² *Atam Dedem Kanunu Kanunnâme-i Âli-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), s. 20.

¹¹³ Lütfü Paşa bu miktarın yeterli olacağını, kendisinin de gelirlerinin 15 yükünü mutfağının ve kullarının giderleri için harcadığını, 5 yükünü hazinesinde sakladığını, 5 yükünü sadaka olarak beyan etmektedir. Lütfi Paşa, *Âsafnâme – Kanunlar Işığında Yönetim İlkeleri*, haz. Asım Cüneyd Köksal, (İstanbul: İlke Yayınları, 2018), s. 80

¹¹⁴ Düka 3.5 gram ağırlığındaki Venedik sikkesidir. Yıldız altını ve efrenciye, Venedik dükası gibi isimlerle de anılmaktadır. 1 Venedik dükası 16. Yüzyılın başlarında 52, 1660'larda ise 60 akçe idi. Bkz. Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), s. 114

¹¹⁵ *Venedik Elçilerinin Raporları*, s. 15.

¹¹⁶ *Venedik Elçilerinin Raporları*, s. 32.

¹¹⁷ *Venedik Elçilerinin Raporları*, s. 52-53.

¹¹⁸ Demirtaş, *agt*, s. 242; Lütfi Paşa, *Tevarih-i Âli-i Osman*, s. 332.

¹¹⁹ Padişah seraskerlik beratıyla birlikte ayrıca paşaya birinin dizginleri altından ve hepsinin üzengileri değerli taşlarla süsü dokuz at; yine türlü türlü mücevherlerle süslenmiş bir kılıç, bundan başka padişahların giyebileceği 4 hilat, her padişahın sarayında bulunmayacak dokuz bohça kumaş, kıymetli taşlarla süslenmiş bir bilik (topak başlı atlı değneği) göndermiştir. Demirtaş, *agt*, s. 244-245, 250.

¹²⁰ Hammer, *age*, s. 102, Demirtaş, *agt*, s. 352-354.

¹²¹ Filori, Floransa'da basılan zambak resimli bir paradır. Fakat Osmanlılar batıda kullanılan altın paralara genel olarak filori demektirler. Bkz. Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lugatı*, (İstanbul: Kurtuba Kitap, 2015), s. 178.

¹²² Feridun Bey, *age*, s. 589

¹²³ Tablo.3.

2.4. İbrahim Paşa'nın Vakıf Malları

İbrahim Paşa Kumkapı, Galata, Mekke Selanik, Kavala, Niğbolu ve Hazergrad gibi şehirlerde ve bazı kasabalarda cami, imaret, mektep, medrese vb. hayır kurumları yapmıştır¹²⁴. Topkapı Sarayı defterleri arasında bulunan TSMA.d. 6831 numaralı defterde “İbrahim Paşa'nın emlak defteridir” başlığı altında Paşa'nın İstanbul, Galata, Edirne ve Selanik'teki evkafına ait oda, dükkân, fırın, değirmen, mektep, cami vb binalarının kayıtları yer almaktadır.¹²⁵ Bunlardan başka İbrahim Paşa'ya ait 10 bin 61 aded sikke-i hasene ile merhum çaşnigîr İbrahim Paşa'daki nakit 103 bin 663 akçe para vakıf olarak kaydedilmiştir.

Sonuç

Parga'da bir denizcinin oğlu olarak dünyaya gelen İbrahim Paşa, II. Bayezid döneminde Korfu seferi esnasında esir alındı. Bir köle olarak Bosna Beylerbeyi İskender Paşa'nın kızı Mihrişah Hatun'a verildi. Daha sonra Mihrişah Hatun tarafından muhtemelen cülus hediyesi olarak Yavuz Sultan Selim'e takdim edildi ve kendisiyle aynı yaşta olan Şehzade Süleyman ile birlikte büyüdü. Süleyman'ın cülusuyla birlikte önce içşahincibaşı ve hasodabaşı görevlerinde bulunuktan sonra 1523'te teamüllere aykırı bir şekilde veziriazam oldu ve dikkatleri üzerine çekti. Padişah tarafından İskender Paşa'nın diğer kızı Fatma (Fatı) Hatun'un kızı Muhsine Hanım ile evlendi. Padişahın kız kardeşi Hatice Sultan ile evlendiği yönündeki bilgiler doğru değildir.

İbrahim Paşa Veziriazam olduktan sonra kendisine çok büyük yetkiler ve gelirler verildi. Mısır'da Osmanlı düzeninin sağlanması, Mohaç Savaşı, Kalender İsyanı, Alman Seferi ve Irakeyn Seferi'nde çok büyük başarılar gösterdi. Budin sarayından Herkül, Apollon ve Diana heykellerini getirtip kendi sarayının önüne diktirmesi “putperest” olduğuna dair eleştirilere neden oldu. Fakat bu heykeller tıpkı hemen yanbaşında bulunan yılanlı sütun ve dikilitaşlar gibi birer fetih nişanesiydi. Nitekim 1530'da şehzadelerin sünnet düğününde bu fetih nişanelerinin yanına Uzun Hasan ve Kansu Gavri'nin otağları da konulmuştu.

İbrahim Paşa artan şöhreti ile birlikte kibir ve gurura kapılması, devleti asıl yöneten kişinin kendisi olduğu yönünde elçilere söylediği sözler, Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa'nın aleyhindeki faaliyetleri, Irakeyn Seferi'nde yaşanan zorluklar ve yine bu seferde “serasker sultan” unvanı kullanması gibi nedenlerden dolayı, padişahın emriyle 15 Mart 1536'da bir Ramazan gecesinde Topkapı Sarayı'nda katledildi. Hayalî Bey'in mersiyesi, Solakzâde Tarihi ve Hadîkatü'l-Vüzerâ'da yer alan bilgilerden İbrahim Paşa'nın boğularak değil, hançer ve kılıç ile kanlı bir şekilde öldürüldüğü anlaşılmaktadır.

İbrahim Paşa'nın görkemli bir sarayı, paha biçilmez mücevherleri, çok sayıda köle, cariyesi, at ve davarları vardı. Ölümünden sonra malları devlet tarafından müsadere edildi. İbrahim Paşa sarayı ve bu saray içindeki eşya, köle ve cariyeleri doğrudan devlet hazinesine devredildi. Bunun haricinde sahip olduğu İstanbul'daki evleri, bu evlerdeki eşyaları, halıları, kumaşları, giysileri, Kulfalı'daki çiftliği ve bu çiftlikte çalışan köle ve cariyeleri ve Filibe'deki hayvanları da satılarak hazineye aktarıldı. Öldükten sonra tutuluan muhallefat defterinde İbrahim Paşa'ya borcu olanlar, İskender Çelebi ve Hüseyin Çelebi'den kalıp İbrahim Paşa'nın hanımına verilmiş olan cariyelerle birlikte İskender Çelebi, Hüseyin Çelebi ve Cafer Çelebi'nin muhallefatları da İbrahim Paşa'nın mal varlığı ile birlikte satılarak hazineye aktarıldı.

¹²⁴ İbrahim Paşa'nın Selanik, Kavala, Hezargrad ve diğer yerlerde bulunan vakıfları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Meral Bayrak Ferlibaş, “Makbul/Maktul İbrahim Paşa Vakfı: Selanik ve Kavala ile Diğer Yerlerde Bulunan Hayratı”, *Türk Kültür İncelemeleri Dergisi*, 35 (2016), s. 1-66; Aynı müellif, “Makbul/Maktul İbrahim Paşa Vakfı: Hezargrad'da Bulunan Hayratı”, *Balkanlarda İslâm Medeniyeti Beşinci Uluslararası Kongre Tebliğleri Mayıs 2015, Saraybosna*, (İstanbul: IRCICA 2018), s. 259-296.

¹²⁵ Tablo.4.

İbrahim Paşa'nın elçi raporlarına Osmanlı kroniklerine de yansıdığı üzere mücevherlere çok düşkün olduğu muhalledat defterinin incelenmesinden anlaşılmıştır. Tarihi kayıtlarda aktarıldığı gibi kendisi ve adamları mücevherlerle süslü elbiseler giyerlerdi, hatta İbrahim Paşa'nın atlarının koşum takımları bile mücevherlerle süslüydü. Ayrıca İbrahim Paşa'nın Paşa, Tırhala, Ağrıboz, Niğbolu, Silistre ve Aydın livalarındaki has gelirleri ile İstanbul, Galata, Edirne ve Selanik'teki evkafına ait oda, dükkân, fırın, değirmen, mektep, cami gibi binaların olduğu ortaya konulmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- BOA. Ali Emiri Sultan Ahmed II (AE.SAMD.II). 22-2280;
 BOA. Ali Emiri Sultan Osman III (AE.SOSMN.III) 27/1890;
 BOA. Cevdet Evkaf (C.EV) 84-4162;
 BOA. İbnülemin Evkaf (İE.EV) 35/42;
 BOA. Bâb-1 Defteri Başmuhasebe Kalemi Muhalledat Defteri (D.BŞM.MHF.d.) 12349-L;
 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defteri (TSMA.d.) 544; 3012; 5927; 7029; 10023;
 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak (TSMA.e.) 10052; 850/31; 750/35; 750/53; 8030; 5662.

Yayınlanmış Eserler

- ABDİ BEĞ ŞİRÂZÎ: *Safevîler- Tekmiletü'l-Ahbâr*, çev. Şefaattin Deniz-Hasan Asadi, Bilge Kültür-Sanat, İstanbul 2019.
- AFYONCU, Erhan: "Rüstem Paşa", C. XXXV, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, s. 288-290.
- AFYONCU, Erhan (ed.): *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa*, çev. Pınar Gökpar, Elettra Ercolino, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012.
- AKYILDIZ, Ali: "Para", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXIV, İstanbul 2007, s. 163-166.
- Anonim Tevârih-İ Âl-i Osman*, F. Giese Neşri, Haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992.
- Atam Dedem Kanunu Kanunnâme-i Âl-i Osman*, Haz. Abdülkadir Özcan, Kronik Kitap, İstanbul 2018.
- AYDIN, Ayşegül: *Kanuni Döneminde Bir Veziriazam: Pargalı İbrahim Paşa*, (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2019.
- Ayvansarayî Hüseyin Efendi: *Hadikatü'l-Cevâmi'*, Açikerişim@TBMM, s. 28-29.
- BARKAN, Ömer Lûtfi: "954-955 (1547-1548) Mali Yılına Ait Bir Osmanlı Bütçesi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XIX, 4, İstanbul 1957-58, s.219-232.
- _____ : "Edirne Askerî Kassaâmına Ait Tereke Defteri (1545-1659)", *TTK Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, III, 5-6, Ankara 1966, s. 1-479.
- BAŞARAN, Ayşe Gül: *Osmanlı Mimarîsi İçin Kaynak, Hadikatü'l-Cevâmi'*, II, *İncelemeli Metin Çevirisi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001.

- BAYRAK-FERİBAŞ, Meral: “Makbul/Maktul İbrahim Paşa Vakfı: Selanik ve Kavala ile Diğer Yerlerde Bulunan Hayratı”, *Türk Kültür İncelemeleri Dergisi*, S. 35, İstanbul 2016, s. 1-66.
- _____ : “Makbul/Maktul İbrahim Paşa Vakfı: Hezargrad'da Bulunan Hayratı”, *Balkanlarda İslâm Medeniyeti Beşinci Uluslararası Kongre Tebliği* Mayıs 2015, Saraybosna, IRCICA, İstanbul 2018, s. 259-296.
- BOZKURT, Fatih: “Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, C. II, S. 22, İstanbul 2013, s. 193-229.
- CANKURT, Gülşen Çaylı: *Figani Divanı Gramatikal İndeksi*, (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Aydın, 2005.
- Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-Memâlik ve Derecetü'l-Mesâlik (Kanunî'nin Tarihçisi'nden Muhteşem Çağ, Kanuni Sultan Süleyman)*, Haz. Ayhan Yılmaz, Kariyer Developer, İstanbul 2011.
- Celalzâde Salih Çelebi: *Tarih-i Sefer-i Zafer-Rehber-i Alaman, Kanuni Sultan Süleyman'ın Alaman Seferi-1532*, haz. Fatma Kaytaç, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2016.
- CURİPERSCHİTZ, Benedict: *1530 Yılında Sırbistan ve Bulgaristan Üzerinden İstanbul'a Giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz'in Elçilik Günlüğü*, Çev. Özdemir Nutku, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.
- ÇELİK, Ahmet Faruk: *Fethullah Arifi Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymanname*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009.
- ÇOBAN, Ahmet: *Hadikatü'l-Vüzerâ Adlı Eserin Tenkitli Transkripsiyonu*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2005.
- DEMİR, Mahmut: “Makbûl İbrahim Paşa'nın Veziriazamlığı ve Mısır'daki Faaliyetleri”, *Mediterranean Journal of Humanities*, C. IV/1, Antalya 2014, s. 97-114.
- DEMİRTAŞ, Funda: *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakatü'l-Memâlik ve Derecetü'l-Mesâlik*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2009.
- DERNSCHWAM, Hans: *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Çev. Yaşar Önen, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1992.
- EMECEN, Feridun. M.: “İrakeyn Seferi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XIX, İstanbul 1999, s. 116-117.
- _____ : “İbrahim Paşa, Makbul”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXI, İstanbul 2000, s. 333-335.
- _____ : “Süleyman I”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVIII, İstanbul 2010 s. 62-74
- ERKAN, Davut: *Matrakçı Nasuh'un Süleymanname (1520-1537)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.
- ESEN, Hüseyin: “İslam Hukuku Açısından Müsadere”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV, İzmir, 2002, s. 191-225.
- Feridun Bey: *Münşeâtü's-Selâtin, I*, İstanbul 1274.

- Gelibolulu Mustafa Âli: *Künhü'l-Ahbâr, I, Tıpkıbasım*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2009.
- GÖK, İlhan, *Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 numaralı 909-933/1503-1527 tarihli İn'âmât Defteri (Transkripsiyon-Değerlendirme)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyip: “Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki Tedbirleri ve Fütühatı”, *Belleten*, C. XXI, S. 83, Ankara 1957, s. 449-482.
- _____ : “İbrahim Paşa”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. 5/2, İstanbul 1977, s. 908-915
- _____ : “Rüstem Paşa ve Hakkındaki İthamlar”, *Tarih Dergisi*, C. VIII, S. 11-12, İstanbul 1956, s. 4-21.
- GÜLTER, Işıl Şahin: “The Image of Ibrahim Pasha in Early Modern English Drama: Thomas Kyd's The Tragedy of Soliman and Perseda”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XVIII, S. 1, Gaziantep 2019, s. 29-38.
- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, I, I. Kitap*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- HAMMER, Joseph Von: *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. III, S. 25-28. *Kitap*, haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1993.
- HASAN BEY-ZÂDE Ahmed Paşa: *Hasan Bey-zâde Tarihi*, C. II, Haz. Ş. Nezih Aykut, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2004.
- İNAN, Göker, “İbrahim Paşa'nın Budin'den Getirdiği Heykeller, Şair Figânî ve Ölümüne Dair Yeni Tespitler, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cemal Aksu Armağanı, İstanbul 2020, s. 519-557.
- JENKİNS, Hester Donald: *Pargalı İbrahim Paşa*, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015.
- JORGA, Nicolae: *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.
- KAPANŞAHİN, Muhittin: *Mehmed Efendi ve “İbtihâcü't-Tevarih” Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1998.
- Kemal Paşa-Zâde: *Tevârih-i Âl-i Osman, X. Defter*, haz. Şefaattin Severcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996.
- KILIÇ, Remzi: “Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi'nde (1533-1535) Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Gelişmeler”, *Bilig*, S. 9, Ankara 1999, s. 115-129
- LÜFTİ PAŞA: *Asafnâme – Kanunlar Işığında Yönetim İlkeleri*, Haz. Asım Cüneyd Köksal, İlke Yayıncılık, İstanbul 2018.
- _____ : *Tevarih-i Âl-i Osman*, Haz. Âli Bey, Enderun Kitabevi, İstanbul 1990.
- MAHMUD, Seyyid Muhammed es-Seyyid: *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990.
- Matrakçı Nasuh, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1976.

- NECİPOĞLU, Gülrü: "Süleyman the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Hapsburg-Papal Rivalry", *The Art Bultain*, VII, 3, New York 1989, p. 401-427.
- ÖĞÜN, Tuncay: "Müsadere", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 67-68.
- ÖZCAN, Tahsin: "Muhallefat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXX, İstanbul 2005, s. 406-407.
- PAKALIN, Mehmet Zeki: *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü, II*, MEB Yayınları, İstanbul 1983.
- PAMUK, Şevket: *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- Peçuyî İbrahim: *Peçevî (Peçuyî) Tarihi*, I, University of Toronto Library.
- PİERCE, Leslie: *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğunda Hükümlerlik ve Kadınlar*, çev. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- Pîri Reis: *Kitab-ı Bahriye*, The Walters Art Museum Nüshası.
- SAIYAF, Hasan: *Mehâsinü'l-Ebed (İnceleme-Metin)*, (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2018.
- SERTOĞLU, Mithat: *Osmanlı Tarih Lugatı*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2015.
- SEVGİ, Ahmet: *Latîfî'nin Kayıp İki Risalesi: Enisü'l-Rusahâ ve Evsâf-ı İbrahim Paşa*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984.
- SHAFİ, Omar Tawfeeq: *Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi (Osmanlı ve Arap Kaynaklarına Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Solakzade Mehmed Hemdemî: *Solakzade Tarihi*, Sad. Vahid Çabuk, Haz. H. Halit Atlı, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2016.
- TAŞKIN, Ünal, Osmanlı Devletinde Kullanılan Ölçü Ve Tartı Birimleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2005
- TEZCAN, Esmâ: *Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebî Yaşam*, (Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004.
- TOPAL, Seyid Ali: *Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarih-i Sultan Süleyman İsimli Eseri*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2008.
- TURAN, Ebru: *The Sultan's Favorite: İbrahim Pasha And The Making of The Ottoman Universal Sovereignty in The Reign of Sultan Süleyman (1516-1526)*, (Chicago Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Illinois 2007.
- _____ : "The Marriage of İbrahim Pasha (CA 1495-1536)", *Turcica*, 41, Strasburg 2009, p. 3-36
- ULUÇAY, M. Çağatay: *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi, C. II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.
- _____, "Kanunî Sultan Süleyman'ın Vezir-i Azamı Makbul ve Maktûl ve Maktûl İbrahim Paşa Padişah Damadı Değildi", *Bellekten*, C. XXIX, S. 113, Ankara 1965, s. 355-362.

ÜNAL, Mehmet Ali “Osmanlı İmparatorluğu’nda Müsadere”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 48, İstanbul 1987, s. 95-111.

YILDIRIM, Ali, “16. Yüzyılda Büyük Bir Devlet Adamı ve Edebiyat Hamisi Defterdar İskender Çelebi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. X, S. 1, Elazığ 2000, s. 217-232.

https://www.borsaistanbul.com/Datum/kmtp/diger/kar03_Ham_Elmas_Dis_Ticareti_karar.pdf (E.T.25.06.2020)

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/visegrad/visegrad_ezer_eve_almanach/pages/visegrad_22_03.htm (ET. 13.04.2020).

ZİNKEİSEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2. Cilt, ed. Erhan Afyoncu, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 460, 479.

**HISTORY
STUDIES**
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

1029

13 / 3

Ekler

Tablo.1.İbrahim Paşa'nın Kıymeti Belli Olan Muhallefatı (Akçe)

		Miktar	Minhâ Dellâliye	Hammâliyye	El-bâkî
1	Dükkada bulunan taze sebze ve meyvelerin satışından elde edilen	497		10	487
2	Böğrölce kıymeti (İzmir'den)	4.800		1.850	2.950
3	Kapan-ı İstanbul'da bulunan çeşitli yiyeceklerin satışından	4.436	50	10	4.376
4	Günlük mutfak eşyaları	3.745	52		3.693
5	Kalıç	16.894	210	23	16.601
6	Giysi, esbâb, hurdevât, döşemelik çeşitli kumaşlar ve sair başka eşya	1.220.235	3.504	234	1.216.356
8	Kıymeti belli olan haneleri	1.200.900			1.213.500
9	Gulâm ve cariye	123.920	1.230		122.690
10	Alacakları toplam	3.308.114			3.308.114
11	Filibe tevâbi'inde fîe tarîkıyla satılan	14.709			14.709
	Toplam	5.898.250	5.046	2.127	5.903.476

Tablo.2. Gulemân ve Bezzâzistân'da Satılan Cariyeler

		Değeri	Kime satıldığı
	An-gulâmân-ı merhûm İbrahim Paşa ki pîş ez-în ki der-sarachâne hidmet bûdend hâliyâ be-fürûhte fermûdend an-yed-i Mustafa ve Durmuş mu'temedân-ı emîn-i şa'îr ¹²⁶		
1	Hamza-i Macar	1.670	Davud solak
2	Süleyman-ı Acem	3.000	Hasan Abdullah emîn-i cerâ (otlak, mera)
3	Cafer, Macar	4.000	Hasan Abdullah el-mezbûr
	8670 akçe Dellâliye: 117 akçe Hazineye kalan: 8553 akçe		
4	An-bahâ-i cevârî-i mezkûrîn ki der-bezzâzistân-ı İstanbul fûrûht şüd an-yed-i Hâtun-ı merhûm İbrahim Paşa ¹²⁷ (Akçe)		
5	Hadice, sâzende: 14.500 Karatavuk, Macar, sâzende ¹²⁸ 11.000	25.500	Hoca Mehmed tâcir (Karatavuk, Macar, sâzende 11.000)
6	Pervane, Macar, rakkâs ¹²⁹	10.000	Hoca Mehmed tâcir
7	Mâhtâb (Mehtâb) , Rus, rakkâs	8.500	Hoca Mehmed tâcir
8	Şekernaz, Abaza, nakışçı ¹³⁰	5.310	Ağa-yı yeniçeriyân

¹²⁶ TKSM_D_12349_26.

¹²⁷ TKSM_D_12349_27.

¹²⁸ Saz ustası, saz çalan.

¹²⁹ Çengi, dansçı.

¹³⁰ Çömlekçi anlamına gelen "yağşı" aynı defterin 27. sayfasında "ناقشچی-nakışçı" şeklinde yanlış bir imla ile yazılmıştır. Nakışçı kelimesinin doğru imlası "نقشچی" dir.

9	Mihriban, Macar, nakışçı	8.000	Tanrıvermiş bin Hacı Mehmed-i Mısıfı
10	Şahzaman, Abaza, zerdûz ¹³¹	7.010	Huban Hâtun
11	Dilruba, Bosna, zerdûz	8.400	Hazret-i Hayreddin Paşa be-ma'rifet-i Abdi Hoca
12	Emine, Arnavud, zerdûz	10.500	Mehmed bin Mustafa tâcir-i tire
13	Merhaba, Rus, nakışçı	8.000	Cafer Çelebi çavuş
14	Mahdevran, Bosna, nakışçı	5.250	Sali Bey Reîs, şâir
15	Gül-i Ahmer, Macar, hayyât ¹³²	5.500	Ser-cerrâhân-ı hâssa
16	Gülizar, Macar, cüllâh ¹³³	4.000	Ali Bey sipâh an-ebnâ-i sipâhiyân
17	Hüsnâ, Çerkes, rakkâs	5.800	Şems Çelebi bin Hoca Hüseyin
18	Mâhtâbân, Macar, nakışçı	3.720	Bali Bey an-ebnâ-i sipâhiyân
19	Gülendam, Macar, nakışçı	3.300	Mîr Ali bevvâb-ı Dergâh-ı âlî
20	Hüsnâ-i Bosna 3.100 Mükerrime-i Bosna-i Küçük 2.030	5.130	İbrahim bin Abdullah hayyât
	18 adet cariye	123620	
	Minhâ Dellâliyye	1230	
	El-bâkî Teslîm be-hızâne-i âmire fî 23 Rebî'ü'l-ülâ sene 943	122.690	

Tablo.3. İbrahim Paşa'nın Has ve Zeametleri¹³⁴

Hâshâ-i sadru'l-vüzerâil'-izâm Hazret-i İbrahim Paşa -dâmet me'âlîhi-	
Livâ-i Paşa	Yekûn (Akçe)
Ze'âmet-i Timurhisar	49.762
Nâhiye-i Selanik ve gayruhû	23.669
Nâhiye-i Tatarpazarı ve Samakov	25.184
Cem'an der-livâ-i Paşa	98.615
Der-livâ-i Tırhala	
Ze'âmet-i Alasonya	89.383
Ze'âmet-i Katafiye tâbi'-i Çatalca	79.239
	40.435
Nâhiye-i Alasonya	25.080
Nâhiye-i Çatalca	82.527
Nâhiye-i Golos der-Çatalca	63.011
Nâhiye-i ba'zı nevâhî-i Fener	47.258
Karye-i Petril tâbi'-i nevâhî-i Agrafta	9.984
Nâhiye-i Kerpiniş	50.230
Nâhiye-i Dömeke	18.236
Nâhiye-i Alasonya	13.826
Nâhiye-i Tırhala	38.584

¹³¹ Altın işlemecisi. Farsça duhten, dût, dikmek fiilinden.

¹³² Terzi, dikici, Arapça hayt fiilinden.

¹³³ Farsça cülâh-cülâhe'den el tezgâhında bez dokuyan kimse, dokumacı (çulha, culha).

¹³⁴ TSMA.d. 544'nolu deftere göre hazırlanmıştır.

Nâhiye-i Agrafta	19.605
Nâhiye-i Tırhala	29.572
Karye-i Palama tâbi'-i Dömeke	7.710
Cem'an der-livâ-i Tırhala	614.680
Der-livâ-i Ağrıboz	
Ze'âmet-i İstifa	172.931
Nâhiye-i Atina der-Ağrıboz	57.103
Nâhiye-i İstifa	43.203
	25.768
Ze'âmet-i Atina	161.181
Nâhiye-i İstifa	60.144
Nâhiye-i Livadiye	26.944
Nâhiye-i Salina	98.548
Cem'an der-livâ-i Ağrıboz	645.822
Der-livâ-i Niğbolu	
Ze'âmet-i Rahova	60.373
Nâhiye-i Yovaniçe tâbi'-i Tırnovi (Tırnova)	33.816
Nâhiye-i Tutrakan	28.581
Ze'âmet	10.701
Ze'âmet	17.466
Nâhiye-i Çernovi	9.147
Karye-i Cibri tâbi'-i İvraca	11.000
Nefs-i Zıştova	64.248
Cem'an der-livâ-i Niğbolu	235.332
Nâhiye-i Varna der-livâ-i Silistre	1.810
Der-livâ-i Aydın tâbi'-i Anadolu	0
Nâhiye-i Alaşehir	11.810
Cem'u'l-mecâmi'	1.606.259

Tablo.4. İbrahim Paşa'nın Vakıfları (Adet)

Der-beyân-ı evkâf-ı hazret-i İbrahim Paşa -ce'ala'llahu avâkibe umûrihî hayran-												
	Evkâf der-İstanbul	Fırın (bâb)	Ahur (bâb)	Mahsen (bâb)	Han	Hanım	Şemhâne (bâb)	Oda (bâb)	Zemin (perde)	Dükân	Âsiyâb	Diğer
1	Der-mahalle-i Sinan Ağa der-nezd-i Ayasofya	Sa'âdet-hâne-i hod dâhilen ve haricen										
2	Der-mahalle-i İshak Paşa							1				
3	Der-mahalle-i Monla Gûrani der-nezd-i Hammâm-ı Sultân							2		3		

4	Der-mahall-i Acemzâde der-nezd-i Tahtakale	4						14		1		
5	Der-mahalle-i İsfendiyar							2				
6	Der-İskele-i Mâhî									4		
7	Der-mahalle-i Bâb-ı İsa							2		3		
8	Der-mahalle-i Davud Paşa	1								2		
9	Der-mahalle-i İbrahim Paşa der-nezd-i Bâb-ı Silivri	1						10		18		
10	Berây-ı hademe-i câmi' ve mekteb							6				
11	Der-mahalle-i Tophâne der-nezd-i Yenibağçe		1					2				Ahr ma'a harem
12	Der-selhhâne							13		5	1	Âsiyâb-ı Palamut: 1 bâb
13	Evkâf der-Galata											
14	Der-mahalle-i Karaköy	2						12		7		
15	Der-mahalle-i Kemer der-nezd-i Karaköy							3				
16	Der-mahalle-i Lonca			2				2				
17	Der-Bâb-ı Alibengi									2		Dükkân-ı şem'âne 2 bâb
18	Der-İskele-i Mâhî									2		
19	Der-Bâb-ı Kürkçü			3				2				
20	Der-Bâb-ı Azeb		2						5	3		
21	Der-kasaba-i Silivri				1					11	1	Âsiyâb-ı şîr-i revgan: 1 bâb
22	Der-kazâ-i Çorlu der-karye-i Papaslık											Nısf değirmen
23	Evkâf der-mahrûse-i Edirne											
24	Der-mahalle-i Berkok Ağa					1				1		
25	Der-mahalle-i Mezid Bey						1	1				
26	Der-nezd-i sük-ı heşşâbîn									2		Dükkân-ı kassâb 2 aded
27	Der-kazâ-i Yenice der-karye-i Davudbeylü										7	Çiftlik ma'a âsiyâb 7 göz
28	Der-kazâ-i Silistre											Mandıra 1
29	Der-kazâ-i Varna der-İskele-i Balçık			2						24		

30	Der-kazâ-i Tirnova											Karye-i Giran (karye-i gebrân)
31	Der-kasaba-i Sidrekapsi									37		
32	Der-kazâ-i Ustrumca der-karye-i Doyrangölü									46		
33	Der-mahrûse-i Selanik der-mahalle-i Ayaplaya							60				
34	Sikke-i hasene-i Hazret-i İbrahim Paşa											10.061 [aded]
35	Nakdiyye-i merhûm Çâşniğîr İbrahim Ağa											103.663

Summary

İbrahim Pasha was taken captive by the Turks when he was a child. He became a slave of Mihrişah Hatun, the daughter of İskender Pasha, the Governor of Bosnia. Later, this lady gifted him to Yavuz Sultan Selim. İbrahim grew up with Şehzade Süleyman, who was born in the same week as was İbrahim. With the ascension of Süleyman, İbrahim Pasha's fortune sun shined. While "Hasodabası" and İçşahinciler Ağası, he was to the position of grand vizier in 1523. In 1524, he married the granddaughter of İskender Pasha, Muhsine Hatun, at a magnificent wedding. During his 13-year as vizier, İbrahim Pasha achieved great success in restoring order in Egypt, winning the Battle of Mohács, suppressing the Kalenderoğlu rebellion in Anatolia, planning the Siege of Vienna in 1529, the German Campaign of 1532, the Persian Campaign of 1534. He was executed in the Topkapı Palace during the night of 15 March 1536 due to his increasing ego and pride and the slanderous accusations, allegations by his enemies.

İbrahim Pasha was very fond of wealth and showiness while he alive. He had greater income and more slaves than other viziers. He was also fond of jewelry. Therefore, the writer, the traveler, and the apostles during the period of his viziership also attracted the attention.

The wealth of İbrahim Pasha, his jewelery and the people in his service (concubine, gulam, soldier) are mentioned both in the ambassador's reports and in contemporary Ottoman sources. In the Embassy Diary of Joseph von Lamberg and Niclas Jurischitz who came to Istanbul in 1530, İbrahim Pasha was sitting like a king in his palace, next to him, gold ornaments in his region, on the walls on the cedars and on the floors were embroidered with silver and other valuable things. He indicates that prayer rugs and rugs were found. Latifi, one of the Ottoman intellectuals of the period, states that İbrahim Pasha accumulated a lot of goods, properties, cevahir, tulips and pearls. These include bowls of garnet and ruby, jugs (kûze) made of emerald and zeberced, gold and silver mills, jewelery and precious fabrics. He also had countless horses, mules, camels, and sheep.

According to the Ottoman management approach, the goods, money and various materials offered to the use of state officials belonged to the authority, not the person. Therefore, no matter how much service he passed, the goods he acquired in the event of the death of a statesman would be transferred to the state again. In addition, according to the Islamic slavery law and the Ottoman servant system, the real owner of the property is the sultan, the servant statesman saves that property on behalf of the sultan who is his master. In accordance these rules, after the execution of İbrahim Pasha, his properties were confiscated, and revenue was recorded in the treasury by selling his money.

There are seven books that we can identify from the archives regarding the assets of İbrahim Pasha. The book numbered D.BŞM.MHF.d.12349-L in the Ottoman Archive contains the custody record of İbrahim Pasha, whose fee was transferred to the treasury. In the book numbered TSMA.d 543, the sale of pudding of İbrahim Pasha and the money received from his private shop were recorded. The list of İbrahim Pasha's jewels is included in the two books numbered TSMA.d 5927 and TSMA.d 10023. These books were kept about a month before İbrahim Pasha's death. TSMA.d. The book number 544 is about the private and zeamet income of İbrahim Pasha in the townships and villages in Pasha, Tırhala, Ağrıboz, Niğbolu, Silistre and Aydın livas, and is shown in Table.3. TSMA.d. In the notebook numbered 6831, there are records of the rooms, shops, bakeries, mills, schools, mosques, etc. buildings belonging to İbrahim Pasha's foundations in Istanbul, Galata, Edirne and Thessaloniki. Also among the Topkapı Palace books, TSMA.d. The book numbered 10264 is the book in which the tribute of the Province of Plovdiv must be paid in 933 (1527) and collected on 11 Cemaziyehahir 935 (20 February 1529). According to this book, a total of 408,288 coins were collected.

İbrahim Pasha's pudding was recorded in the book numbered D.BŞM.MHF.d.12349-L. In the book, under the headings, İbrahim Pasha's assets in Silivri-Kulfallı Farm consisting of animals, real estate, goulams and concubines, cattle found in villages of Filibe, characteristics of İbrahim Pasha's houses in Istanbul, Eyüp and Galata and the belongings in these houses; List of those who owe İbrahim Pasha; List of concubines confiscated from İskender Celebi and Huseyin Celebi and held by İbrahim Pasha's wife; The list of fabrics left by İbrahim Pasha and sold in Bezzazistan; There are lists of gulamas, rugs, robes and dresses, and household items sold. The list also includes the list of İskender Celebi's concubines, gulams, households, foundation shops and stores as well as fabrics, clothes, etc.

In the book numbered TSMA.d 543 kept after the death of İbrahim Pasha; The amount of the money that came to the treasury from İbrahim Pasha's harvest in installments was written. Accordingly, 1.964.886 coins were entered into the treasury for the first time. 10 Rabiülevvel 943 (27 August 1536) 262.438 coins for the second time, 122.290 coins as the price of the concubines sold for the third time, 1.400.000 coins as the price of the house and esbab sold, 15 Şevval 943- 29 Muharrem 944 (March- Between July 1537), 500,000 coins were collected. Accordingly, 4.249.614 coins were earned for the treasury from the collection of İbrahim Pasha's confiscated property and receivables between March and July 1537.

It is stated in contemporary chronicles and ambassador reports that İbrahim Pasha has many jewels of invaluable value. There are two books in which İbrahim Pasha's jewels consisting of diamond, ruby, tulip, pîruze (turquoise) and pearls are recorded. These two notebooks were kept by Haydar Aga, the chamberer of İbrahim Pasha, one month before İbrahim Pasha's execution. From these books, TSMA.d. 5927 numbered notebook has been canceled by drawing on it.

TSMA.d. The book number 10023 replaced the book number 5927, which was probably canceled. In this book, the quantities and weights of the Pasha's jewelery are recorded under the headings of diamonds, rubies, tulips, turquoise, pearls and rings.

According to the Fatih Law, the grand viziers had 1.200.000 coins of fief income. According to the information given in the Ottoman chronicles, as İbrahim Pasha suppressed the Kalender Çelebi revolt in 1530, his income was increased to 2 million coins; When the "serasker" was appointed during the German Expedition of 1532, a further increase was made to 1 million coins and the total income reached 3 million coins. Among the archive documents we have, TSMA.d. 544, İbrahim Pasha's Pasha, Trikhala, Ağrıboz, Niğbolu, Silistre and Aydın livas in Timurhisar, Thessaloniki, Tatarpazarı, Samakov, Golos, Alasonya, Çatalca, Fener, Agrafta, Kerpinış, Dömeke, Resignation, Athens, Salina, Livadiye, There are records of fiefs in the towns and villages of Varna, Rahova, Chernovi, Tarnova, Tutrakan and Alaşehir.

There were also many foundations belonging to İbrahim Pasha. İbrahim Pasha built mosques, imaret, schools, madrasas, etc. in cities such as Kumkapı, Galata, Mecca Thessaloniki, Kavala, Niğbolu and Hazergrad and in some towns. charitable organizations. In the book numbered TSMA.d. 6831, under the heading "It is the real estate book of İbrahim Pasha", there are records of the rooms, shops, bakeries, mills, schools, mosques etc. of Pasha's foundations in Istanbul, Galata, Edirne and Thessaloniki.

In these notebooks we have examined, useful information is given about the types of fabrics, clothes, household items and jewelery used in that period, apart from the confiscated property of İbrahim Pasha. It should also be noted that; Although the incomes of İbrahim Pasha are higher than the viziers before him, we see that the wealth of Rüstem Pasha, the famous vizier and son-in-law of Suleiman the Magnificent, is much more than that of İbrahim Pasha.

